

UTJECAJ TURIZMA NA TURISTIČKU DESTINACIJU MAKARSKA

Pušić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:611531>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA**

Petra Pušić

**UTJECAJ TURIZMA NA TURISTIČKU DESTINACIJU
MAKARSKA**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2019.

Petra Pušić

**UTJECAJ TURIZMA NA TURISTIČKU DESTINACIJU
MAKARSKA
ZAVRŠNI RAD**

Veleučilište u Karlovcu
Poslovni odjel
Stručni studij ugostiteljstva

Kolegij: Osnove turizma

Mentor: Dr.sc. Mateja Petračić

Broj indeksa autora: 0618616087

Karlovac, 2019.

ZAHVALA

Veliku zahvalnost dugujem prije svega mentorici dr.sc. Mateji Petračić na prenesenom znanju i uloženom trudu tijekom pisanja ovog završnog rada. Također želim se zahvaliti svim profesorima i suradnicima Veleučilišta u Karlovcu koji su mi pomagali i prenijeli svoja znanja u ove tri godine studija.

Posebnu zahvalnost iskazujem svojim prijateljima i obitelji koji su vjerovali u mene.

I na kraju, najveću zaslugu za ono što sam postigla pripisujem svojim roditeljima i sestri, koji su bili uvijek tu uz mene, u najtežim i najljepšim trenucima te mi pružali utjehu i ljubav.

Hvala Vam!

SAŽETAK

Nekontroliran i loše upravljani razvoj turizma u priobalnim turističkim destinacijama za sobom povlači brojne negativne posljedice, a jedna od njih jest i gubitak konkurentnosti i međunarodne tržišne pozicije. Grad Makarska je tradicionalna turistička destinacija koju karakterizira razvoj masovnog i sezonskog turizma. Predmet istraživanja ovog rada jest trenutna turistička situacija u Gradu Makarska te utjecaj turizma na resurse grada Makarske.

Grad Makarska slovi kao jedna izuzetno atraktivna turistička destinacija, koja je zbog masovnog i sezonskog karaktera turizma suočena s nizom problema koji ozbiljno ugrožavaju njenu konkurentnost na međunarodnom turističkom tržištu, životni prostor, a onda i kvalitetu življenja lokalnog stanovništva. Zauzima iznimno atraktivan prostor, prepoznatljiv je po svojim prelijepim plažama, a je jedna od plaža osvojila nagradu „Plava zastava“. Ovim završnim radom na primjeru priobalne turističke destinacije cilj je prikazati koji su problemi tradicionalno turističke destinacije i kako se odgovara na te probleme s ciljem postizanja održivog turističkog razvoja i što čine kako bi postigli pozitivne ekonomske učinke.

Ključne riječi : Grad Makarska, turizam, turistička destinacija

SUMMARY

Uncontrolled and badly managed tourism development in coastal tourist destinations brings numerous negative consequences, among which the loss of competitiveness and international tourist position. The city of Makarska is a traditional tourist destination characterized by the development of mass and seasonal tourism. The subject of this paper is the current tourism situation in Makarska, the impact of tourism on the resources of Makarska.

The city of Makarska is known as an extremely attractive tourist destination, which, due to the mass and seasonal character of tourism, faces a number of problems that seriously threaten its competitiveness on the international tourism market, living space and then the quality of life of the local population. It occupies an extremely attractive space and is recognizable for its beautiful beaches and one of the beaches won the Blue Flag award. With this final paper on the example of a coastal tourist destination, the aim is to show what the problems of a traditional tourist destination are and how to respond to those problems with the aim of achieving sustainable tourism development and what they do to achieve positive economic impacts.

Key words : city of Makarska, tourism, tourist destination

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja.....	1
1.3. Struktura rada	1
2. TURISTIČKA DESTINACIJA	3
2.1. Pojam priobalne destinacije	3
2.2. Pojam upravljanja priobalnom destinacijom	5
2.3. Instrumenti upravljanja priobalnom destinacijom	6
3. TURIZAM I PROSTOR	9
3.1. Utjecaj turizma na promjene u okolišu	10
3.2. Prihvatni kapaciteti.....	14
3.2.1. Vrste prihvatnih kapaciteta.....	16
4. PLAŽE, PRIHVATNI KAPACITETI PLAŽA I TEMATIZACIJA PLAŽA	19
4.1. Plaže	19
4.2. Prihvatni kapaciteti plaža.....	21
4.3. Tematizacija plaže	24
5. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA.....	26
5.1. Pojam održivog razvoja turizma.....	26
5.2. Načela održivog razvoja turizma	27
5.2.1. Ekonomska načela.....	28
5.2.2. Ekološka načela	28
5.2.3. Socio-kulturna načela	29
6. OPĆA OBILJEŽJA TURISTIČKE DESTINACIJE MAKARSKA.....	31
6.1. Geografski položaj	31
6.2. Prirodni resursi grada Makarska	32
6.3. Društveni resursi grada Makarska.....	35
6.4. Prihvatni kapaciteti grada Makarske.....	36
6.4.1. Demografska kretanja	37
6.4.2. Stambena izgradnja	38
6.4.3. Turistička izgradnja.....	39
6.4.4. Turistički promet	42
6.4.5. Prihvatni kapaciteti plaža Grada Makarske.....	43
6.5. Kritički osvrt na utjecaj turizma u destinaciji Makarska	53

6.5.1. Ključna ograničenja turističkog razvoja	54
7. ZAKLJUČAK	57
POPIS LITERATURE	58
POPIS PRILOGA	61

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet istraživanja ovog završnog rada je utjecaj turizma na destinaciju Makarska. U priobalnim destinacijama Hrvatske, zahvaljujući iznimno velikom i brzom rastu turizma, evidentni su problemi po pitanju onečišćenja okoliša i saturiranosti prostora, uništenja prirodne i kulturne baštine, a samim time i gubitak atraktivnosti turističkih destinacija, a što u konačnici dovodi do smanjenja atraktivnosti same turističke destinacije, gubitka turista, smanjenja ekonomske dobiti i ono najvažnije, nepovratno saturiranog i degradiranog prostora, koji takav ostaje na uporabu lokalnom stanovništvu.

Cilj rada je istražiti i analizirati utjecaj turizma na Makarsku i njeno priobalje te kako turistička ekspanzija destinacije utječe na prostor promatrane destinacije.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Za ovaj završni rad korišteni su sekundarni podaci prikupljeni iz znanstvenih i stručnih knjiga, studija, članaka, doktorskih disertacija, završnih radova, internetskih stranica relevantnih za temu ovog rada.

Korištene su znanstveno istraživačke metode kao što je metoda „*desk research*“, a pri obradi podataka korištene su metode analize, deskripcije i komparacije.

1.3. Struktura rada

Rad se sastoji od međusobno šest povezanih cjelina. Prvo poglavlje, uvod, sadrži podatke o predmetu i cilju rada, izvorima podataka i metodama prikupljanja. Drugo poglavlje govori o turističkoj destinaciji općenito, tj. o samom pojmu priobalne destinacije, upravljanju i instrumentima priobalne destinacije. Treće poglavlje osvrće se na turizam i prostor, odnosno na to kako turizam utječe na promjene u okolišu te o prihvatnim kapacitetima. Četvrto poglavlje govori općenito o plažama. Peto poglavlje obrađuje održivi razvoj te njegova načela.

Šesto poglavlje navodi opće značajke grada Makarske; klimu, prirodne i društvene resurse, geografski položaj i prometnu povezanost, stanovništvo, stambenu i turističku izgradnju, analizu smještajnih kapaciteta i turističkog prometa te plažne standarde i probleme s kojima se grad Makarska nosi. Na samom kraju se nalazi kritički osvrt na samu destinaciju i zaključak.

2. TURISTIČKA DESTINACIJA

Proučavajući svjetsku i domaću literaturu dolazi se do zaključka da ne postoji jedinstveno shvaćanje o konceptu turističke destinacije i da se ono kroz povijest mijenja i to od koncepta ograničenog administrativnim granicama do koncepta koji ima kao osnovu suradnju između više različitih interesnih grupa s ciljem upravljanja turističkom ponudom i potražnjom destinacije kako je to prihvatljivo lokalnoj zajednici. U podpoglavljima koja slijede pokušat će se rasvijetliti ovi stavovi.

2.1. Pojam priobalne destinacije

Pojam „destinacija“ potiče od latinske riječi „*destinatio*“ i predstavlja mjesto u koje se putuje, cilj odnosno odredište.¹

Preteča pojma turističke destinacije počiva na pojmu turističkog mjesta. Turistička mjesta predstavljaju mjesta koja privlače veliki broj turista i kojima turizam daje posebne karakteristike.² Prema službenoj definiciji Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, turističko mjesto je „ono mjesto koje ispunjava sljedeće osnovne uvjete: atraktivne (prirodne ljepote, ljekoviti izvori, kulturno-povijesni spomenici, razne kulturne, zabavne i sportske priredbe), komunikativne (mogućnost pristupa, prometne veze) i receptivne (objekti za smještaj i uz njih potrebni prateći objekti za pružanje raznih rekreativnih usluga, trgovinskih, obrtničkih, poštanskih i sl.) te ima parkove, kupališta, šetališta, itd.“. Isto tako turističko mjesto može obuhvaćati i svoje šire gravitacijsko područje, ukoliko ono svojim resursima privlači posjetitelje.³

¹ Anić i dr. (2004.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Vol. 6, Novi Liber, Zagreb.

² Cooper, C. i dr. (2000.), *Tourism – Principles and Parctice*, Longman., str.25.

³ Petrić, L. (2011.), *Upravljanje turističkom destinacijom*, Ekonomski fakultet, Split, str.13.

Na temelju različitih definicija moguće je rezimirati najvažnije karakteristike turističke destinacije, pa tako i *priobalne turističke destinacije da*⁴

- čini prostornu cjelinu,
- raspoláže odgovarajućim elementima ponude,
- je orijentirana prema turističkom tržištu,
- je neovisna o administrativnim granicama,
- se destinacijom mora upravljati.

Za razliku od turističkih mjesta koji imaju čvrsto određene granice, priobalne turističke destinacije ne bi trebale nužno imati prostorno čvrste granice, a pogotovo nemaju uvijek iste kriterije po kojima bi se takve granice mogle povući. Vukonić (1996)⁵ ističe da granice ovise o percepciji kako lokalnog stanovništva tako i turista odnosno posjetitelja, definirane su turističkim kretanjima u okviru atrakcija, smještaja i ostalih usluga, tj. potrebno ih je prilagođavati razvoju turističkih proizvoda, odnosno promjenama u skladu sa željama i preferencijama turista na međunarodnom turističkom tržištu. Pojam destinacije najčešće se izjednačuje s administrativnom regijom (npr. županijom) ili lokalnom zajednicom (grad ili općina) i to zbog organizacije i upravljanja turističkom destinacijom kao jedinicom lokalne samouprave, ali i za potrebe djelovanja na turističkom tržištu. U nastavku ovog rada priobalna turistička destinacija Makarska promatrat će se u okviru vlastitih administrativnih granica.

⁴ Blažević, B., Peršić, M. (2009.), Turistička regionalizacija u globalnim procesima, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, str. 167.

⁵ Vukonić, B. (1995.), Smisao i objašnjenje pojma turistička destinacija. // Turizam: znanstveno-stručni časopis, 3/4, 43, 66–71.

2.2. Pojam upravljanja priobalnom destinacijom

Priobalna turistička destinacija je kompleksan organizacijski sustav, unutar kojeg djeluje niz manjih organizacijskih podsustava.

Dio njih funkcionira na principu profita odnosno zarade, a dio funkcionira u cilju realizacije općih razvojnih ciljeva od općeg društvenog interesa. Usklađivanje ovih interesa predstavlja jedan od temeljnih problema upravljanja priobalnom turističkom destinacijom. Najveći problem prilikom upravljanja priobalnom turističkom destinacijom predstavlja činjenica da je potrebno osigurati racionalno korištenje ograničenih javnih dobara kao što su prirodna bogatstva priobalne destinacije poput morske obale, mora, plaža, zemljišta u korist svih interesnih skupina uz istovremeno čuvanje resursa za buduće generacije. Takvo upravljanje treba da je temeljeno na trajnom dijalogu između svih aktera uključenih u rast i razvoj priobalne destinacije, javni sektor, privatni sektor, lokalna zajednica.

Upravljanje priobalnom destinacijom sastoji se od njezina upoznavanja, vrednovanja atraktivnih resursa, pripreme za planiranje, planiranje njezina korištenja te monitoringa nad uporabom njezinih resursa i održavanjem.⁶ U ovom kontekstu pojam *upravljanja* možemo poistovjetiti i s postupcima i načinima na koje se donose političke odluke od strane javne lokalne uprave s utjecajem na turizam. *Proces upravljanja priobalnom turističkom destinacijom* možemo definirati kao “proces donošenja strateških, organizacijskih i operativnih odluka, s ciljem definiranja, promocije i komercijalizacije turističkog proizvoda destinacije i kreiranja uravnoteženog i održivog prometa posjetitelja koji je dovoljan da zadovolji ekonomske potrebe lokalnih dionika u destinaciji.⁷ Upravljanje priobalnom turističkom destinacijom u suštini, predstavlja „koordinirano upravljanje svim elementima turističke destinacije na osnovu strateškog pristupa kojim se povezuju sve bitne komponente turističke destinacije, čime se usredotočuju naponi u okviru destinacije i umanjuju jazovi u procesu upravljanja.⁸

⁶ Kušen, E. (2002.), Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb.,str.26.

⁷ Popesku, J. (2011.), Menadžment turističke destinacije, Universitet Singidunum, Beograd.,str.109.

⁸ Popesku,J.:op.cit,str.109.

2.3. Instrumenti upravljanja priobalnom destinacijom

Pokazalo se da nepostojanje adekvatnih planskih okvira za razvoj prikladnih oblika turizma dovodi do uništavanja niza destinacija diljem svijeta.

Uspješno upravljanje priobalnom turističkom destinacijom podrazumijeva donošenje i primjenu strateških dugoročnih planova razvoja kako bi se uskladili ciljevi suvremenog društvenog i gospodarskog razvoja sa zaštitom prostora i sociokulturnih znamenitosti priobalne destinacije.⁹

Ukoliko očekujemo i podržavamo održivi turistički razvoj priobalne destinacije, nužno je uključivanje načela održivog turističkog razvoja u turističko planiranje. Upravo strateškim turističkim planiranjem na lokalnoj razini uz istovremenu implementaciju načela održivog turističkog razvoja moguće je značajno ublažiti negativne učinke turizma, osobito zbog toga što javna lokalna uprava ima najizravniji i najneposredniji učinak na turistički razvoj u pojedinim priobalnim destinacijama. Nužno trebaju iznjedriti ciljeve turističkog i prostornog razvoja koji su proizišli iz uspostavljene vizije i misije brojnih dionika u planskom procesu priobalne destinacije, a uz pomoć njih se opet određuju smjernice i strategije turističkog razvoja.¹⁰

Veza između ciljeva priobalne turističke destinacije i poslovnih subjekata unutar destinacije efikasno se uspostavljaju putem strateških planova razvoja koji trebaju omogućiti:¹¹

1. uspostavu odgovarajućih, prihvatljivih oblika turizma,
2. razvijanje infrastrukture,
3. uspostavu novih razvojnih programa,
4. prostorno uravnotežen razvoj,
5. povećanje ekonomskih učinaka,
6. povećanje kvalitete življenja lokalnog stanovništva.

⁹ Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, doktorska disertacija, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2016.,str.58.

¹⁰ Birkić,D:op.cit.,str.59.

¹¹ Ibidem.

Među brojnim instrumentima upravljanja održivim turističkim razvojem priobalne destinacije, ključnima se za uspješno upravljanje priobalnom turističkom destinacijom smatraju strateški planovi razvoja destinacije kao što su:¹²

1. strateški plan razvoja turizma priobalne destinacije,
2. prostorni planovi uređenja destinacije,
3. strateška procjena utjecaja na okoliš.

1. Strateški plan razvoja turizma priobalne destinacije - Izrada Strateškog plana razvoja destinacije potreba je svakoj priobalnoj turističkoj destinaciji koja želi planski razvijati turizam na svom području i dugoročno uživati u ekonomskim rezultatima takvog planskog razvoja. Strateški plan razvoja priobalne turističke destinacije planski je dokument koji sadrži određeni broj strateških ciljeva. On daje smjernice aktivnostima za razvoj destinacije u danom dužem vremenskom periodu (5–10 godina) i određuje smjer, prioritete, akcije i odgovornosti za implementaciju. Izrada Strateškog plana razvoja priobalne destinacije, kao i izrada Strateškog plana razvoja turizma priobalne destinacije treba omogućiti destinacijskom menadžmentu na nivou priobalne destinacije da koristeći postojeća znanja i iskustva usmjeravaju svoje aktivnosti prema dugoročnim održivim ciljevima razvoja priobalne destinacije uz istovremenu razradu taktičkih planova i aktivnosti za ostvarivanje istih. Glavna svrha upravljanja priobalnom turističkom destinacijom primjenom strateških planova razvoja temeljenog na načelima održivog turističkog razvoja treba biti¹³ *uspostava odgovarajućih prihvatljivih oblika turizma, stvoriti prikladno okruženje za razvoj turizma u destinaciji bez trajnih negativnih posljedica po pitanju očuvanja okoliša destinacije i ostalih atraktivnih resursa, povećanje razine zadovoljstva posjetitelja, povećanje ekonomskih učinaka, povećanje razine kvalitete življenja lokalnog stanovništva i očuvanja resursa za buduće generacije.*

2. Prostorni planovi uređenja destinacije - Prostorno planiranje dio je politike prostornog uređenja životnog prostora ili planiranje stanja kakvu se teži te je važan aspekt održivog turističkog razvoja i direktno je pod utjecajem lokalne javne uprave.

¹² Birkić, D: op. cit., str. 60.

¹³ Simpson, K. (2001.), Strategic planning and community involvement as contributors to sustainable tourism development, Current Issues in Tourism, 4(1), 3–41.

Prijetnja suvremenog razvoja turizma jest da iz temelja vizualno mijenja priobalne turističke destinacije i njihove strukture u tehničkom, gospodarskom, ekološkom, demografskom, socijalnom, geografskom i estetskom pogledu.

Ključni razlozi prostorno-planerske organizacije turističkih područja nalaze se u zaštiti kulturnih i prirodnih vrijednosti, očuvanju okoliša, optimalnu rasporedu turističkih zona i njihova usklađivanja s drugim načinima upotrebe zemljišta u priobalnoj destinaciji.¹⁴

3. *Strateška procjena utjecaja na okoliš*¹⁵- Strateška procjena utjecaja na okoliš (SPUO) planova, programa i politika relativno je nova tehnika koja služi kao pomoć donositeljima odluka na strateškoj razini. Nastala je kao posljedica porasta svijesti o važnosti i ugroženosti okoliša i jedan je od novijih instrumenata kojima ljudska aktivnost nastoji pozitivno utjecati na okoliš.

Njezino se podrijetlo zasniva na iskustvima Procjene utjecaja na okoliš (PUO). Strateška procjena utjecaja na okoliš svrsishodan je proces analize utjecaja na okoliš neke politike, plana ili programa sa stajališta unapređenja kvalitete zaštite okoliša, smirivanjem ili smanjivanjem negativnih posljedica. Ključni je input za donošenje odluka o strateškim pravcima razvoja. Osnovni je cilj procjene utjecaja na okoliš u poticanju razvojnih procesa da budu što održiviji. Procjena utjecaja na okoliš upravljački je instrument koji ima veliku važnost u poboljšanju učinkovitosti procesa prostornog planiranja, posebno u obalnim regijama. Cilj je Procjene utjecaja na okoliš (PUO) određivanje potencijalnih ekoloških, socijalnih i zdravstvenih učinaka izgradnje predloženih objekata.

¹⁴ Marinović-Uzelac, A. (2001.), Prostorno planiranje, Dom i svijet, Zagreb.,str.484.

¹⁵ Zavod za prostorno uređenje Primorsko -goranske županije, www.zavod.pgz.hr (30.09.2019.)

3. TURIZAM I PROSTOR

Pod kvalitetnim prostorom u turizmu podrazumijeva se prostor (krajolik) s jednim ili više prirodnih i/ili antropogenih turističkih resursa, odnosno atrakcija visokog stupnja privlačnosti. Stupanj privlačnosti resursa u turizmu ocjenjuje se na osnovi njihovih karakteristika, koje omogućuju određeni broj sportsko – rekreativnih aktivnosti ili zadovoljavanje kulturnih potreba, a na osnovi stupnja atraktivnosti prostora ili resursa (atrakcija) u prostoru, njihovog stupnja znamenitosti te njihovih kuriozitetnih i estetskih svojstava.¹⁶

Iako možemo ustvrditi da su neki oblici kretanja ljudi odvijali i u antičko te srednjovjekovno doba, turizam je zapravo novovjekovna pojava. Kretanja ljudi u antičkom i srednjovjekovnom razdoblju (npr. na Olimpijske igre u staroj Grčkoj, Erastotenova ili Aristotelova putovanja sjevernom Afrikom i Malom Azijom, putovanja na gladijatorske igre u starom Rimu, putovanja na viteške turnire te brojna hodočašća), imaju neke karakteristike suvremenih turističkih kretanja pa to razdoblje možemo nazvati „predturističkom epohom“ u razvoju turizma. Zasigurno, da su ta i takva putovanja izazivala tek male i neznatne štetne posljedice u prostoru. No, posve je drugačija situacija kad govorimo i analiziramo učinke suvremenih turističkih kretanja na stanje u nekom prostoru i značenju turizma i turističkih kretanja na okoliš.¹⁷

O karakteristikama, svojstvima i učincima suvremenog turizma možemo govoriti tek iza sredine 19. st., kad su pojavom industrije i njezinim izravnim ili posrednim djelovanjem, stvoreni temeljni preduvjeti za pojavu turizma u današnjem poimanju sadržaja, uloge i značenja te djelatnost, a to su prvenstveno slobodno vrijeme i slobodna sredstva. Daljnjim gospodarskim i društvenim razvojem svijeta, posebno tzv. razvijenih zemalja, još čitav niz faktora djeluje i potiče turistička kretanja.¹⁸

¹⁶ Bilen, Miljenko (2016.) :Turizam i okoliš, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac.,str.17.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

3.1. Utjecaj turizma na promjene u okolišu

Turizam je osjetljiviji na degradaciju okoliša više nego druge gospodarske djelatnosti. Okoliš je njegov primarni resurs te on za svoj uspješan razvoj traži kvalitetan i očuvan prostor. Turizam u pravilu nije veliki onečišćivač okoliša, ako je izvedena odgovarajuća tehnička, prometna i komunalna infrastruktura. Međutim, u Hrvatskoj još uvijek veliki broj turističkih mjesta, posebno na obali i otocima su s neriješenim osnovnim tehničkim, prometnim i komunalnim problemima.¹⁹

Iako postoje regionalne razlike u uvjetima u kojima djeluje turističko gospodarstvo, izdvajaju se sljedeći glavni zajednički problemi:²⁰

1. prometna mreža (cestovna, željeznička, pomorska i zračna) je tehnički i funkcijski manjkava,
2. većina smještajnih kapaciteta su hoteli i turistički kompleksi prilagođeni potrebama masovnog turizma,
3. loše održavanje i prezaduženost, kao posljedica višegodišnje smanjenje djelatnosti zbog ratnih i političkih djelovanja u regiji,
4. ne provodi se planska i pravovremena izgradnja komunalne infrastrukture (odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda, zbrinjavanje komunalnog otpada),
5. nedostatak kvalificirane radne snage i sl.,
6. nerazvijenost sustavnih oblika integralnog planiranja i upravljanja; posebno se to odnosi na najeksponiranije obalno i najzanemarivanije ruralno područje,
7. neusklađenost cjelovitog društvenog i granskog planiranja s prostornim planovima; zbog nedostatka razvojnih planova prostorni planovi preuzimaju njihovu funkciju,
8. granice građevinskih područja (kao jedan od najučinkovitijih instrumenata zaštite prostora unutar kojih se mogu graditi turistički i ugostiteljski objekti) često su stručno neutemeljene.

Prostor gdje se turističke aktivnosti neposredno odvijaju treba biti kvalitetan i atraktivan. Pri tome ne misli se samo na osobine i kvalitete fizičkog ambijenta kao što su:

¹⁹ Kružić, Nevia (2004): Turizam i okoliš, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.,str.94.

²⁰ Ibidem.

lokalno podneblje, izgled krajolika, bio raznolikost, čistoća mora i atraktivnost plaža, već i na stanje antropogenih čimbenika ponude poput kulturno-povijesnih objekata ili spomenika, razne kulturne ili sportske manifestacije, etnosocijalne priredbe i sl., na čijim se karakteristikama i svojstvima zadovoljavaju sportsko rekreativne i kulturne potrebe turista.²¹ U priobalnim turističkim destinacijama to je očuvani uski priobalni prostor s jednim ili više prirodnih i/ili antropogenih turističkih resursa, odnosno atrakcija visokog stupnja privlačnosti.

Turizam i okoliš su u neprestanoj interakciji, povratnoj sprezi, koja je u početku pozitivna, no intenziviranjem razvoja turizma taj odnos po stanje okoliša postaje sve više nepovoljan. Uslijed turističkih aktivnosti, turizam često ima štetan utjecaj na kvantitetu i kvalitetu prirodnih i kulturnih resursa, a pad kvalitete i kvantitete tih resursa ima negativan utjecaj na rast i razvoj turizma.

Turistička industrija priobalnih destinacija je po svojoj masovnosti „ekspandirala do neslućenih razmjera i ukoliko se turizam ne sagleda i ne regulira u svojoj kompleksnosti on, kao masovna pojava, može izazvati trajno negativne posljedice na okoliš“.²² Dakle, turistička industrija ima najviše interesa voditi računa o trajnom očuvanju resursa - priobalne destinacije. Korištenje prostora u turizmu za izgradnju rekreativnih receptivnih kapaciteta, prometne infrastrukture u svrhu privlačenja turista i zadovoljavanja njihovih rekreativnih i kulturnih potreba zapravo je izravan ili neposredan kontakt i djelovanje turizma i turista na promjene u okolišu.²³ Stoga je nužno pri takvim zahvatima voditi računa o temeljnim vrijednostima prostora na čijim se svojstvima i karakteristikama zapravo i temelji razvoj turizma određene priobalne destinacije.

Promatrana priobalna destinacija Makarska posebno je ugrožena masovnim turizmom, pretjeranom urbanizacijom i nekontroliranom gradnjom te apartmanizacijom, koja često prati intenzivni razvoj turizma.

Nedvojbeno je da turizam u procesu transformacije prostora i stvaranja specifičnih krajolika izaziva čitav niz veoma pozitivnih ekoloških efekata, među kojima su posebno značajni razvijanje ekološke svijesti, obnavljanje i restauracija mnogih kulturno-povijesnih i etnosocijalnih objekata, pojava i manifestacija.

²¹ Bilen, M. (2011.), Turizam i okoliš, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Mikrorad, Zagreb., str.19

²² Blažević, B., Maškarin Ribarić, H., Smolčić Jurdana D., (2013.), Analitička podloga upravljanju održivim turizmom, Ekonomski pregled, 64 (2) 143–158.

²³ Ibidem.

Međutim, turizam isto tako generira, posebice u uvjetima masovnog turizma, negativne ekološke procese u prostoru kao što su degradacija i banalizacija prostora, onečišćenje prostora, trošenje prostora, nestanak ili uništenje brojnih biljnih i životinjskih vrsta te estetska degradacija prostora.

Slika 1. Makarska rivijera

Slika 2. Izgrađenost Makarske rivijere

Izvor: Makarska danas, www.makarska-danas.hr (23.09.2019.)

Izvor: Slobodna Dalmacija, www.slobodnadalmacija.hr (18.09.2019.)

Za dugoročni razvoj turizma u Makarskoj posebno je važno ne iscrpljivanje prirodnog okoliša, kao primarnog turističkog resursa te očuvanje prirodnih i izgrađenih atraktivnosti kao faktora turističke privlačnosti i dijela turističke ponude priobalne destinacije. No, dosadašnja iskustva u turizmu pokazala su da se izgradnja turističkih kapaciteta želi što više približiti turističkoj atraktivnosti.

Izgradnjom turističkih kapaciteta u priobalnim destinacijama lociranim na samoj obali, okupirani su najatraktivniji resursi, priobalje.²⁴

Koncepcija gradnje na samom resursu, priobalju, karakteristična je i za jadransku obalu, odnosno i samu promatranu turističku destinaciju Makarsku. Na taj način povećana je atraktivnost objekata turističke ponude, ali je umanjena atrakcijska vrijednost prirodnog resursa, u ovom slučaju plaža i priobalnog prostora.

²⁴ Vukonić, B., Keča, K. (2001.), Turizam i razvoj, Mikrorad, Zagreb., str.92.

S obzirom na to, turistička industrija nužno mora čuvati svoj temeljni resurs od saturacije, jer samo na kvalitetnom i zaštićenom prostoru može temeljiti svoj budući održivi gospodarski rast i razvoj.

Glavni grad Katalonije 2017. godine je uveo moratorij na gradnju novih hotela te zaustavlja izdavanje dozvola za apartmane. Slična inicijativa pokrenuta je i u gradu Makarska no zbog zakonskih procedura takva inicijativa je odbijena kao protuzakonita.

Slika 3. Kroz Makarsku brže pješke nego autom

Izvor: Megamedia, www.mega-media.hr (23.09.2019.)

U turističkoj izgradnji treba se voditi računa da prirodna sredina ima određen kapacitet nosivosti, te da nakon određene granice izgradnje, odnosno zbog prekomjerne izgrađenosti dolazi do degradacije prirodne i društvene atrakcijske osnove, prometne zagušenosti.

U slučajevima nekontroliranog i neplaniranog razvoja turizma javljaju se brojni negativni okolišni i ekološki učinci: onečišćenje vode, onečišćenje zraka, opterećenje bukom, vizualno zagađenje prostora, prenapučenost plaža i prometnica, trajna degradacija prostora, oštećenje kulturno-povijesnih materijalnih resursa. Šteta takvog odnosa turizma spram prostora je veća ako se negativne posljedice uoče s vremenskim odmakom.

Krajnji cilj turističke industrije u suradnji s lokalnom upravom bi trebao biti voditi stalnu brigu o stanju okoliša, očuvati prostor od saturacije te uspostaviti ekološku ravnotežu i trajno ga zaštititi za turističko korištenje.²⁵

Nužno je kontrolirati razvoj turizma pomnim praćenjem turističkih trendova, aktivnim planiranjem i prostornim uređenjem te neprekidnom analizom stanja resursa. Samo prikladno planiran i kontrolirani razvoj turizma može pomoći u očuvanju i unapređenju prostora priobalne turističke destinacije.

Pri tome je nužno poštivati lokalne prostorne mogućnosti, vodeći pri tome računa da promjene u okolišu budu minimalne, s maksimalnim zahtjevima za ekološku očuvanost i bioraznolikost priobalne destinacije. Iako je gospodarski razvoj važan on će biti i uspješan samo ako na ispravan način upravljamo prirodnim resursima. Nužno je prilikom planiranja dati prednost pitanjima zaštite okoliša pred gospodarskim pitanjima. Prostorom priobalne turističke destinacije, u svrhu turističkog razvoja, treba upravljati na principima kapaciteta nosivosti, s jasnom vizijom razvoja po odabranom turističkom scenariju. Samo na taj način možemo očekivati da će negativni utjecaj turizma na okoliš biti minimalan, a ekonomske koristi maksimalne.

3.2. Prihvatni kapaciteti

Pojam održivog turističkog razvoja usko je povezan s pojmom prihvatnih kapaciteta u turizmu (eng. *carrying capacity*) zato što i jedan i drugi pojam podrazumijevaju razvoj turizma unutar prihvatljivih granica.

Osnovna ideja primjene koncepta održivog turističkog razvoja priobalne destinacije jest spoznaja o tome koliko određeni prostor, priobalna destinacija, može prihvatiti turističkih aktivnosti uz minimalne posljedice za budući rast i razvoj.

U skladu s tim, ključno je utvrditi prostorna obilježja, odnosno čimbenike koji utječu na prostorna ograničenja ili mogućnosti te turističke aktivnosti koje će se odvijati u promatranom prostoru. U tom kontekstu održivi turistički razvoj priobalne destinacije je razvoj unutar granica prihvatnog kapaciteta pojedine priobalne destinacije.

²⁵ Bilen, M.: op.cit, str.20.

Pojam prihvatnog kapaciteta nastao je „iz potrebe preciznijeg određenja pojedinih opcija turističkog razvoja u nekoj destinaciji, odnosno kao potpuniji i mjerodavniji izraz za turističku suradnju“.²⁶ Ujedno, to je pokušaj rješavanja pitanja pretjeranog iskorištavanja određenog turističkog prostora kojim se nastoje „spriječiti svi oblici devastacije i degradacije ili čak uništenja prirodnog resursa zbog pretjerane gustoće posjeta priobalnoj destinaciji ili pretjerane koncentracije turističke izgradnje na određenom prostoru.“²⁷ O povezanosti turističkog prihvatnog kapaciteta s konceptom održivosti u turizmu najbolje govori njegova službena definicija prema Svjetskoj turističkoj organizaciji: „Prihvatni kapacitet je maksimalni broj turističkih korisnika koji simultano posjećuju turističko mjesto bez neprihvatljivih poremećaja fizičke, ekonomske i sociokulturne okoline, kao i bez neprihvatljivog smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja“.²⁸ Na sličan način prihvatni kapacitet definira i McIntyre, odnosno kao „maksimalno korištenje bilo kojeg mjesta bez izazivanja negativnih efekata na resurse, smanjenje zadovoljstva posjetitelja ili izazivanje nepovoljnih efekata na društvo, ekonomiju ili kulturu područja.“²⁹ Prema Smolčić Jurdana (2003), „Prihvatni kapacitet priobalne turističke destinacije predstavlja njenu sposobnost da prihvati turiste i razvoj turizma, a da se pri tome u većoj mjeri ne narušava ukupno okruženje: prirodno, izgrađeno, i socio-kulturološko“.³⁰ Kao što možemo uočiti, Smolčić Jurdana u svojoj definiciji ne teži definiranju prihvatnih kapaciteta kao kvantitativnu mjeru, matematički izračun, jer ni prostorna obilježja, ni turističke aktivnosti nisu matematički izvedivi te je primjena metode izračuna prihvatnih kapaciteta u takvom obliku neprihvatljiva.

Temeljni problemi u slučaju održivog turističkog razvoja, kao i u slučaju prihvatnih kapaciteta priobalnih destinacija, nisu prevladani jer ekonomska teorija ne prihvaća postojanje granica rasta.³¹

²⁶ Vukonić, Keča: op.cit., str. 107.

²⁷ Vukonić, Keča: op.cit., str. 106.

²⁸ UNWTO (1981), www.e-unwto.org (12.09.2019.)

²⁹ Simpson, K.: op.cit., str. 21.

³⁰ Smolčić Jurdana, D. (2003.), Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja turizma, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet, Zagreb., str. 303.

³¹ Navaro Jurando, E., Tejada Tejada, M., Almeida García F., Cabello González J., Cortés Macías R., Delgado Peña, J., Fernández Gutiérrez, F., Gutiérrez Fernández, G., Luque Gallego, M., Málvarez García G., Marcenaro Gutiérrez O., Navas Concha F., Ruiz de la Rúa F., Ruiz Sinoga J., Solís Becerra F. (2012.), Carrying capacity assessment for tourist destination, Methodology for the creation of syntetic indicators applied in a coastal area, *Tourism managment* 33, str. 1338.

Uz to, prihvatni kapaciteti s aspekta lokalnog stanovništva u određenoj priobalnoj destinaciji nisu isti kao s aspekta turista, a oba stava o prihvatnim kapacitetima se razlikuju od prihvatnih kapaciteta po pitanju ekološke problematike određene priobalne turističke destinacije.³² Količina turističke aktivnosti koju prostor priobalne destinacije može podnijeti, ovisna je o prirodno geografskim obilježjima tog istog prostora. U skladu s time potrebno je odrediti prostorna obilježja, odnosno čimbenike koji utječu na prostorna ograničenja ili mogućnosti te prostorne aktivnosti koje se odvijaju u promatranoj priobalnoj destinaciji. Naime, prostor je podložan stalnim izmjenama. Turističke aktivnosti vrlo je teško predvidjeti u budućnosti, stoga ako ograničenja nisu zadana u skladu s prostorno planskim dokumentima, i usklađena s načelima održivog turističkog razvoja, određivanje prihvatnih kapaciteta priobalne destinacije bit će otežano, gotovo i onemogućeno.

3.2.1. Vrste prihvatnih kapaciteta

U literaturi su naznačene četiri vrste prihvatnih kapaciteta koje je potrebno razmatrati s aspekta prostorno specifičnih čimbenika. To su:³³

- 1.) Fizički ili ekološki prihvatni kapacitet, u kojem se osnovni kriterij temelji na fizičkim mogućnostima prostora;
- 2.) Ekonomski prihvatni kapacitet, kojemu se osnovni kriterij temelji na ekonomskoj isplativosti turističke izgradnje i upravljanja kapacitetima turističke ponude;
- 3.) Sociološki prihvatni kapacitet, kojemu se osnovni kriterij temelji na uspostavljanju sociološke ravnoteže u receptivnom turističkom prostoru;
- 4.) Kulturološki prihvatni kapacitet, u kojemu se osnovni kriterij temelji na uspostavljanju kulturološke ravnoteže između posjetitelja i lokalnog stanovništva.

Fizički aspekt prihvatnih kapaciteta odnosi se na količinu raspoloživog zemljišta za izgradnju potrebnih objekata. Stoga je potrebno definirati veličinu i kapacitete svakog pojedinog objekta i u skladu s time planirati i upravljati razvojem.

³² Ibidem

³³ Vukonić, Keča: op.cit., str. 108

Fizički aspekt prihvatnih kapaciteta priobalne turističke destinacije trebaju biti definirani prostornim planovima, koji trebaju definirati distribuciju različitih turističkih sadržaja.

Kada je o priobalnim turističkim destinacijama riječ, to se odnosi na dubinu prostora koja se namjerava turistički aktivirati u pojedinoj destinaciji. Međutim, analiza prihvatnog kapaciteta prostora određene priobalne destinacije može poslužiti kao vrlo dobar alat za planiranje i upravljanje prostorom na principu održivog turističkog razvoja. U svrhu racionalnog korištenja raspoloživog turističkog prostora, nužno je koristiti strateške planove razvoja turizma i to kao stručne podloge, u procesu izrade prostornih planova.

Prema Klariću (1994)³⁴ fizičko-ekološki parametri prihvatnih kapaciteta obuhvaćaju fiksne i elastične komponente promatranoga prostora. U fiksne komponente promatranoga prostora spadaju: fizički kapacitet, ekološki kapacitet, kapacitet prirodnog nasljeđa, duljina obale, klimatski elementi i dr. Potrebno je utvrditi njihove vrijednosti i služe li kao osnova za određivanje ukupnog prihvatnog kapaciteta. Elastični elementi odnose se na infrastrukturu. Kapacitet infrastrukture lako je mjerljiv te ga je investicijama moguće povećati, ali je pri tome nužno dovesti ga u vezu sa ostalim kapacitetima u prostoru kao što su: fizički kapaciteti prostora, ekološki kapacitet, duljina obale, vodoopskrba, odvodnja, elektroopskrba, promet, komunalna infrastruktura itd.

Ekonomski aspekt prihvatnih kapaciteta priobalne destinacije podrazumijeva sposobnost razvoja turizma i njemu prateće djelatnosti, a da se pri tome ne izvrši pritisak na druge dugoročno profitabilne i lokalnom stanovništvu prihvatljive ekonomske aktivnosti. Isto tako, Vukonić i Keča, definiraju ekonomski prihvatni potencijal kao „mjerilo kojim se utvrđuje razina moguće zasićenosti nekog prostora turističkom izgradnjom nakon čega dolazi u pitanje ekonomska isplativost te izgradnje, odnosno poslovanja objekata turističke ponude.”³⁵

³⁴ Klarić, Z. (1994.), Određivanje prihvatnog potencijala u Sredozemlju i njegov utjecaj na poimanje održivog razvitka, u: Klarić, Zbornik radova Prema održivom razvitku turizma u Hrvatskoj, prosinac 1994, Zagreb, Institut za turizam, str. 17–32.

³⁵ Vukonić, Keča: op.cit., str. 112.

Sociološki aspekt prihvatnog kapaciteta vezani su uz društvenu zajednicu, dakle za lokalno stanovništvo, turiste i njihove međuodnose (stanovništvo, radna snaga, obrazovna struktura, kulturni identitet, odnos broja lokalnih stanovnika i turista, zadovoljstvo posjetitelja itd.). Cilj je definirati razinu razvoja koja je prihvatljiva lokalnom stanovništvu i razvoju gospodarstva na tom području.

Sociološki aspekt potrebno je široko shvaćati jer on znači mogućnost održanja društvenih i kulturnih specifičnosti lokalne zajednice usprkos razvoju turizma te mogućnost prihvaćanja komunikacije s ljudima različitih kulturnih, vrijednosnih, etničkih i drugim obilježjima. S aspekta turista, sociološki aspekt prihvatnog kapaciteta predstavlja razinu napućenosti turistima koja još uvijek ne umanjuje stupanj zadovoljstva drugih turista.

Prihvatni kapacitet nije jednoznačna veličina, već ovisi o odabranom scenariju turističkog razvoja priobalne destinacije i zadanoj razini turističkog zadovoljstva koji se tim scenarijem trebaju ostvariti. Prema Blažević, „prihvatni kapacitet pojedinog lokaliteta nije fiksna kategorija, već prilagodljivi gospodarsko-ekološko-sociološki koncept koji se temelji na izradi različitih scenarija održivog turističkog razvoja“.³⁶ Tako definirani prihvatni potencijal i dalje nije fiksna kategorija već ga je potrebno pratiti, nadzirati i prilagođavati aktualnim promjenama u priobalnim turističkim destinacijama.

Nadalje, „Prihvatni kapaciteti u teoriji turizma ukazuju da postoje limiti razvoja koji ukoliko se premaše uzrokuju značajno narušavanje okoliša. Ukoliko se limiti poštuju, razvoj donosi ekonomske i društvene koristi, a okoliš ne trpi trajno narušavanje, već u prihvatljivoj mjeri zadržava prvobitna obilježja“.³⁷

Dakle, prihvatni kapaciteti kao alat upravljanja prirodnim i društvenim atraktivnim resursima priobalne destinacije treba biti usklađen s načelima održivog turističkog razvoja gdje su scenariji turističkog rasta i razvoja posljedica te analize.

³⁶ Blažević B.(2005.), Održivi razvoj turizma; Fakultet za turistički i hotelski menadžment ,Opatija, str.164.

³⁷ Smolčić,J.:op.cit.,str.434.

4. PLAŽE, PRIHVATNI KAPACITETI PLAŽA I TEMATIZACIJA PLAŽA

Ključni resurs, odnosno faktor privlačnosti priobalnih turističkih destinacija jesu plaže, prirodne i uređene. Plaže kao dio priobalnog područja temelj su konkurentske prednosti i generator su prihoda unutar priobalne destinacije, sastavni su dio integralnog turističkog proizvoda priobalne destinacije. To je visoko vrijedan resurs s aspekta prirodnog, društvenog, gospodarskog i rekreacijskog potencijala.

4.1. Plaže

Pod pojmom plaže podrazumijeva se složen sustav objedinjenja kopna i mora, iznimno vrijedno prirodno stanište te značajan prostor uz koji se usko vezuju specifične socijalne i ekonomske prilike. Prema A. Micallef i A. T. Williams, plaža se definira kao „nakupina nekonsolidiranog materijala (npr. pijeska, šljunka, gline ili njihova mješavina) koja se proteže od kopnenog ruba plaže, što može biti sipine ili valobran, do dubine mora na kojoj nema značajnih kretanja sedimenata.³⁸ Brojna istraživanja pokazuju da turisti odabiru priobalne destinacije upravo zbog uživanja u moru i suncu, gdje su plaže jedan od najvažnijih resursa priobalnih destinacija³⁹ (TOMAS, 2017). Jedan od ključnih problema u kontekstu održivog razvoja turizma priobalnih destinacija jest neusklađenost smještajnih i rekreativnih kapaciteta sa prihvatnim kapacitetima plaža, prometnom i komunalnom infrastrukturom određene priobalne destinacije.

Oko 30% svjetskog turizma odvija se na samoj obali, tj. u priobalnoj zoni. Velika većina zemalja, osobito zemlje u razvoju, gospodarski razvoj temelje na rastu i razvoju priobalnog turizma.

³⁸ Marković, M., Micallef, A., Povh, D., Williams, AT., (...) Održivo upravljanje plažama – smjernice i prioritetne akcije, CPR.

³⁹ TOMAS 2017. , www.iztg.hr (13.09.2019.)

Sukladno Uredbi o postupku davanja koncesije na pomorskom dobru, plaže se definiraju na sljedeći način:

- Uređene javne plaže - plaže koje služe većem broju turističkih objekata i građana,
- Uređene posebne plaže - plaže koje čine tehničko-tehnološku cjelinu jednoga smještajnog objekta u smislu Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti,
- Prirodne plaže - plaže na kojima nisu izvršeni zahvati u prostoru u smislu propisa kojima se uređuje prostorno uređenje i građene i koje se ne smiju ograđivati s kopnene strane.⁴⁰

Nadalje, prema klasifikaciji BARE prirodne plaže se mogu podijeliti na udaljene i ruralne, dok se uređene dijele na mjesne, urbane i plaže turističkog kompleksa.⁴¹

Udaljene plaže su općenito određene lošom dostupnošću (300 m hoda). Mogu biti u blizini ili na rubu ruralnih ili ponekad, seoskih područja, ali nikako urbanih. Do njih nema javnog prijevoza. Ima manji broj kuća za odmor i manji broj ugostiteljskih objekata koji rade u vrijeme ljetne sezone.

Ruralne plaže su smještene u pravilu izvan urbanih/mjesnih sredina međutim, mogu se nalaziti i unutar naselja. Do njih se može doći javnim prijevozom, ali postoje pristupni putovi te se može doći osobnim prijevozom. Ove plaže nemaju uslužnih djelatnosti, ali imaju neki oblik sezonskih plažnih sadržaja (pedaline, skijanje na moru,...). Mogu se naći poneke stambene jedinice, ali ih nema ili ima mali broj trajnih društvenih sadržaja (škole, crkve, ambulanta, trgovine,...).

Mjesne plaže su smještene izvan veće urbane sredine te povezane s manjom, ali stalnom populacijom koja ima pristup organiziranim uslužnim djelatnostima koje su, međutim, manjeg obujma (osnovna škola, crkva, trgovine i ugostiteljski objekti). Mjesne plaže također se mogu naći u sklopu turističkog naselja ili kampa, kao i unutar naseljenih područja između urbanih i ruralnih sredina s razvijenom ponudom obiteljskoga smještaja.

Urbane plaže smještene su u urbanom području koje opslužuje brojnu populaciju dobro organiziranim uslužnim djelatnostima kao što su osnovne škole, crkve, banke, pošte, centri primarne zdravstvene zaštite.

⁴⁰ Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko-goranske županije , www.pgz.hr ,str.116. (31.08.2019.)

⁴¹ Ibidem.

U blizini gradskih plaža mogu se naći i luke nautičkoga turizma. Uređene plaže smještene su u urbanom području ili u njegovoj blizini, te opslužuju relativno velik broj ljudi. Može se pretpostaviti da će one, za razliku od prirodnih plaža, biti opremljenije i namijenjene većem broju skupina korisnika, kojima je teško, ili čak nemoguće, prići nekim prirodnim plažama ili ih koristiti.

Plaža turističkog kompleksa, koja po temi odgovara resorti plaži, odnosno hotelskoj plaži čiji tehničko-tehnološku cjelinu nekog smještajnog objekta, ima tri izrazite značajke:

- plaža je u blizini smještajnih objekata,
- upravljanje plažom je odgovornost gore spomenutoga turističkog naselja,
- velika većina korisnika plaže turističkoga naselja istu koristi u rekreacijske svrhe, a ne samo za odmor.

4.2. Prihvatni kapaciteti plaža

Kada je riječ o priobalnoj turističkoj destinaciji, u kontekstu prihvatnih kapaciteta, aktualan je prihvatni kapacitet plaža. Izračun prihvatnog kapaciteta mora dati kriterije za ocjenu i odluku o standardu plažnog prostora po kupaču te kakve aktivnosti poduzimati da se taj standard podigne.

Ravnopravnim definiranjem svih kupališnih površina, bez obzira na razinu uređenosti kao strateškog potencijala, može se potaknuti cjelovito planiranje uređenja i upravljanja svim kupalištima. Pri utvrđivanju prihvatnih kapaciteta plaža trebaju se uzeti u obzir značajke plaže; topografija, čistoća mora, kvaliteta ponude i tome slično, o čemu odluku treba donijeti destinacijski menadžment s obzirom na ciljeve upravljanja priobalnom destinacijom. Prihvatni kapacitet plaža ne može biti striktno određen kao ukupna površina dostupna korisnicima plaža. Trebaju biti utvrđeni drugi faktori kao što su: pristup plaži, sigurnost, mogućnost parkiranja, kvaliteta vode, očekivanja korisnika, itd. Prostorni kapacitet (broj osoba koje je plaža u mogućnosti fizički prihvatiti), može biti izračunat na temelju prostora koji stoji na raspolaganju po kupaču, no ipak treba uzeti u obzir vrstu plaže kao i turističke aktivnosti koje se odvijaju na samoj plaži i one koje se planiraju odvijati. Na temelju različitih aspekata, različiti autori definiraju različite prihvatne pragove. Primjerice, neki smatraju da je najveći tolerirani prihvatni kapacitet (prenapučenost) oko 3-5m² po osobi.

Slično tome, u Španjolskoj se plaže smatraju zasićenima (s rekreacijskog gledišta) kada je prostor raspoloživ za korisnika plaže manji od 4m².⁴² Neki drugi, ovisno o tipu plaže, definiraju prihvatni kapacitet između 7,5 m² i 30 m². Neki su autori polazeći od ovog modela izradili tablice standarda za utvrđivanje kapaciteta okoliša i za prag ekološkog opterećenja, no i u ovom slučaju možemo zaključiti da nam brojke mogu poslužiti samo kao kontrola, a odnose se na standarde kvalitete koji se također vežu uz prostorna obilježja te odabrane ciljeve i scenarije turističkog razvoja, a služe za određivanje prostornih standarda.⁴³

U nastavku slijedi tablica koja prikazuje plažne standarde kopnenih površina po kupaću.

Tablica 1. Plažni standard kopnenih površina po kupaću

Kategorija/kvadratura	Opis
30 m ² po osobi	Visoki standardi, "de luxe" resorte
20 m ² po osobi	Visoki standard (<i>comfort</i>) za izdvojena turistička naselja/Vrlo visok standard za javne plaže
18 m ² po osobi	Srednji standard za javne plaže
15 m ² po osobi	Srednji standard (<i>medium</i>) za izdvojena turistička naselja/Vrlo visok standard za javne plaže
10 m ² po osobi	Niski standard za izdvojena turistička naselja/Viši standard za javne plaže
5 m ² po osobi	Prihvatljivi minimalni standard za javne plaže
3 m ² po osobi	Prevelika gustoća

Izvor: vlastita obrada autora prema Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko-goranske županije, www.pgz.hr, str.153. (23.09.2019.)

⁴² Ariza, E., Sardá, R., Jiménez, J. A., Mora, J. i Ávila, C. (2008.), Beyond performance assessment measurements for beach management, Application to Spanish Mediterranean beaches, Coastal management, vol. 36., pp. 47–66.

⁴³ Smolčić J. (2010), „Projekt 1000 hrvatskih plaža“, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, str.274.

U sljedećoj tablici biti će prikazani tolerirani minimalni i maksimalni kapaciteti prema tipu plaže.

Tablica 2. Tolerirani kapacitet plaža

Tip plaže	Tolerirani kapacitet u m ²	
	Minimalni	Maksimalni
Turističko naselje (resort)	10	30
Gradska (urbana)	5	20
Mjesna	5	20
Ruralna	8	30
Udaljena	8	30

Izvor: vlastita obrada autora prema Ministarstvu turizma, www.mint.gov.hr (12.07.2019.)

Vidljivo je kako je maksimalni tolerirani kapacitet 30 m² i to obuhvaća turističko naselje, ruralnu i udaljenu plažu dok tolerirani kapacitet od 20 m² obuhvaća gradsku (urbanu) i mjesnu plažu. Najmanji tj. minimalni tolerirani kapacitet je 5 m² – gradska i mjesna plaža, dok 8 m² mogu imati ruralna i udaljena plaža, a 10 m² turističko naselje.

Pitanje tematizacije plaže u bliskoj je vezi s pitanjem vršnog kapaciteta (raspoloživim plažnim prostorom po kupaču), obzirom da neke teme zahtijevaju određenu (minimalnu) površinu plaže, koja automatski pretpostavlja određeni vršni kapacitet. Prihvatni kapacitet plaža ne može biti striktno određen kao površina pijeska dostupnog korisnicima plaža. Trebaju biti utvrđeni drugi faktori kao što su: pristup plaži, sigurnost, mogućnost parkiranja, kvaliteta vode, očekivanja korisnika, itd. Potrebno je također istaknuti da treba uzeti u obzir vrstu plaže kada se izračunava prihvatni kapacitet. Način upravljanja plažom, građenja i pružanje usluga i rekreativnih sadržaja na plaži može predstavljati konkurentsku prednost turističke destinacije. Kvaliteta kupališnog prostora i usluge, te uređenost prostora bitno doprinosi atraktivnosti, a time i konkurentnosti priobalne turističke destinacije.

Nagrada „Plava zastava“ dodijeljena je Makarskoj (gradska plaža Donja luka). Problemi vezani za plaže Makarske rivijere kao i dodjeljivanje nagrada biti će objašnjeni u nastavku.

4.3. Tematizacija plaže

Plaže zahtijevaju učinkovito upravljanje, budući da je morska obala vrlo osjetljiva, a bilježe se mnogi primjeri njene prevelike korištenosti (prenapučenosti) tijekom glavne sezone. Neovisno o izuzetno prirodnim i ambijentalnim obilježjima plaža, u promatranim priobalnim destinacijama još uvijek ne postoji suglasje oko poželjnog načina korištenja, odnosno upravljanja raspoloživim plažnim prostorom. Postoje plaže koje su infrastrukturno i sadržajno potpuno neopremljene, a s druge strane postoji sve veći broj plaža koje se prekomjerno koriste za generiranje prihoda, premašujući prihvatni kapacitet, čime je uvelike izgubljen njihov autentičan šarm, ambijentalnost i posebnost.

„Tematizacija plaža se izvodi prema viziji destinacije, a u cilju optimalne distribucije kupaca, odnosno zadovoljavanja njihovih preferencija.“⁴⁴ Prema, već od prije, postojećim propisima, plaže se dijele na prirodne i uređene plaže s pripadajućim tipovima plaže.

U skladu s tim, naglasak treba staviti na unapređenje sadržaja na plažama, optimalan i ekološki prihvatljiv način upravljanja održivim razvojem plaža, povećanje plažnih prostora i atraktivnosti plaža uz podizanje kvalitete ponude istih.

Teme plaža su definirane kako bi na optimalan način zadovoljile potrebe ključnih potrošačkih segmenata.

Također, može se primijetiti da jedna plaža, tj. jedan tip plaže, na svom prostoru, primjenom zoniranja, ima više tema. Prema tome jedna uređena plaža, urbanog tipa, može imati urbanu promenadnu plažu, plažu sa zabavnim sadržajima za mlade, itd. U nastavku slijedi tablica koja navodi teme plaža.

⁴⁴ Ibidem, str.115.

Tablica 3. Teme plaža

Klasifikacija	Tipovi	Teme
Prirodna plaža (nema intervencije u prirodi)	Udaljena plaža	-Eko plaža
	Ruralna plaža	-Plaža za surfanje -Ronilačka plaža -Adrenalinska plaža -Romantična plaža -Plaža za pse
Uređena plaža (određeni građevinski objekti i zahvati na plaži)	Mjesna plaža	-Plaža za obitelji s djecom -Party plaža -Plaža kulture -Nudistička plaža
	Urbana plaža	-Urbana promenadna plaža -Plaža sa zabavnim sadržajima za mlade -Plaža sa sportskim i rekreacijskim sadržajima
	Plaža turističkoga kompleksa	-Resort-plaža-hotelska plaža

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko-goranske županije, www.pgz.hr ,str. 118. (23.09.2019.)

Iz tablice je vidljivo da jedna plaža može sustavom zoniranja imati više tema, ali isto tako jedna tema može biti primjenjiva na više tipova plaža po klasifikaciji iz tablice 2.

5. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

Koncept održivog razvoja podrazumijeva proces usmjeren prema postizanju ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva, kako bi se osiguralo „zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“.²¹ Od 1987. godine, kada je na ovaj način definiran u Izvještaju Svjetske komisije za okoliš i razvoj, kojom je predsjedavala Gro Harlem Brundtland pa do današnjeg dana, održivi razvoj je postao jedan od ključnih elemenata u formuliranju i provođenju razvojnih politika u svijetu. U osnovi teorije održivog razvoja nalazi se utjecaj ljudskih aktivnosti na okoliš, kao posljedica eksplozivnog rasta stanovništva, jačanja ekonomske aktivnosti čovječanstva, razvoja međunarodne trgovine te sve većih potreba čovječanstva za energijom i materijalnim dobrima.⁴⁵

5.1. Pojam održivog razvoja turizma

Provođenje održivog razvoja započinje još u 18. stoljeću djelovanjem šumara iz Prusije koji su vraćali okoliš u ravnotežu ponovnim pošumljavanjem nakon krčenja šuma zbog gradnje brodova i opskrbe ogrijeva za potrebe grijanja. Vodili su se načelom da „Nikad ne posjeći više drva iz šume nego što može narasti između dvije sječe“. Tragove uspostave održivog razvoja nalazimo u dalekoj prošlosti i u našim krajevima.

Svjetska komisija za okoliš i razvoj (WCED), koju su osnovali Ujedinjeni narodi 1987. godine, definirala je u studiji „Naša zajednička budućnost“ ideju održivog razvoja koja glasi: „razvoj koji zadovoljava potrebe današnjeg naraštaja bez ugrožavanja budućih naraštaja“.

Iako je pojam prva upotrijebila Barbara Vard 1969. godine, veću pozornost svjetske javnosti privlači nakon izvješća „Naša zajednička budućnost“ (engl. *Our Common Future* ili Brutlandovo izvješće) Komisije za okoliš i razvoj (engl. *World Commission on Environment and Development* - WCED) 1987. godine te Konferencije o okolišu i razvoju Ujedinjenih naroda u Rio de Janeiru 1992. godine.

⁴⁵ Črnjar, M. (1999.), Menadžment ekološki održive proizvodnje, Ekonomski pregled, Sveučilište u Rijeci, str. 447.

Koncept se počinje pojavljivati u nacionalnim strateškim i razvojnim dokumentima, no njegov sadržaj, iako privlačan i intuitivno razumljiv svima, i dalje ostaje nejasan kako ga operacionalizirati u praksi.⁴⁶

Svjetska javnost spoznajom sve veće problematike po pitanju razvoja i zaštite okoliša usmjerava svoje djelovanje u cilju poboljšanja i zaštite planete te na Konferenciji Ujedinjenih naroda u Rio de Janeiru 1992. godine usvaja Agenda 21, deklaraciju i akcijski program koji snažno podupiru održivi razvoj. Godine 2000. Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila je i politički dokument pod nazivom „*Milenijska deklaracija*“ kojom je određeno osam ciljeva razvoja na interesnim područjima za međunarodnu zajednicu i definirano kojim aktivnostima postići te ciljeve. Države članice Ujedinjenih naroda obvezale su se na ispunjenje zadanih ciljeva do 2015. godine. Na svjetskom sastanku o održivom razvoju održanom 2002. godine u Johannesburgu, načelo održivog razvoja dobiva snažnu političku podršku.

U Rio de Janeiru 2012. godine održana je Konferencija Ujedinjenih naroda koja je postavila okvire za održivi razvoj obuhvaćanjem tri dimenzije – ekonomska, ekološka i sociokulturna koje se nadovezuju na Milenijsku deklaraciju i politike predstavljajući razvojni plan razdoblja iza 2015. godine.

5.2. Načela održivog razvoja turizma

Koncept održivog turističkog razvoja temelji se na primjeni ekonomskih, ekoloških i sociokulturnih načela. Pronaći pravu ravnotežu među njima znači osigurati cjelovitu i dugotrajnu održivost kako turizma tako i priobalne destinacije u cijelosti. To danas nije ni malo jednostavan zadatak.

Turizam je gospodarska aktivnost koja zbog svoje izrazite sezonalnosti, svoje aktivnosti podređuje kratkotrajnim ciljevima u vidu brze zarade i ekstra profita, što jesu suprotnosti sa istaknutim načelima održivog razvoja.⁴⁷

Drugim riječima, u suprotnosti je sa postizanjem željene ravnoteže između društvenih, ekonomskih i okolišnih načela održivog turističkog razvoja. Odnos između ekonomske, okolišne i sociokulturne održivosti je središnje pitanje održivog turizma.

⁴⁶ Društveno odgovorno poslovanje u Hrvatskoj, www.dop.hr (13.09.2019.)

⁴⁷ Birkić, D.:op.cit.,str.128.

Stoga, održivi turistički razvoj potrebno je planirati prema zahtjevima tržišta, ali u skladu s ekološkim, sociokulturnim i tehnološkim ograničenjima određenog priobalnog turističkog prostora.

5.2.1. Ekonomska načela

Objasniti ekonomska načela održivog turističkog razvoja zapravo znači objasniti na koji bi se način trebali ponašati, odnosno donositi poslovne odluke, pojedini subjekti u turizmu i pritom ostvariti svoje ciljeve poslovanja. Ekonomska održivost je značajna i ne pretpostavlja se drugim načelima održivosti, ali isto tako turistički razvoj nije opravdano promatrati isključivo kroz prizmu ekonomske održivosti, no neprihvatljivo ju je ignorirati. Ekonomska održivost treba omogućiti uspješan razvoj destinacije, a korištenje i upravljanje resursima dirigitirano od strane javne lokalne uprave mora osigurati njihovu očuvanost i za buduće naraštaje. Ekonomska održivost znači optimiziranje stope rasta kojom se može upravljati s potpunim uvažavanjem ograničenja okoliša destinacije. Ekonomska održivost implicira optimiziranje stope rasta i razvoja turizma na razinu kojom se može upravljati, uzimajući u obzir ograničenja okoliša u destinaciji.⁴⁸

5.2.2. Ekološka načela

Turizam i okoliš u neprestanoj su povratnoj sprezi, koja je po svojim obilježjima u početnim i manje intenzivnim fazama pozitivna, no s povećanjem turističke aktivnosti, dolazi do pojave negativne povratne sprege. Daljnjim intenziviranjem razvoja, turizam ugrožava okoliš pa ekonomska korist može postati jednaka ili manja od troškova degradacije okoliša koja najčešće nigdje nije iskazana ni izračunata već eventualno procijenjena kao oportuni trošak. Nekontrolirani rast u turizmu koji uzima u obzir kratkoročne, ekonomske ciljeve, često rezultira negativnim učincima na štetu okoliša i društva, uništavajući samu osnovu na kojoj počiva i iz koje raste. Ovi su učinci posljedica pretjerane upotrebe resursa, onečišćenja i otpada koji generira razvoj turističke infrastrukture i objekata, promet te sama turistička aktivnost.⁴⁹

⁴⁸ Birkić, D.: op. cit., str. 130.

⁴⁹ Birkić, D.: op. cit., str. 132.

Poštivanje ekološkog načela održivog turističkog razvoja od presudne je važnosti za daljnji turistički razvoj priobalnih destinacija. Zapravo, nepoštivanje ovog načela i uzimanje u obzir isključivo načela ekonomske isplativosti, uobičajeno vodi saturaciji kvalitetnih turističkih prostora, što bi u konačnici moglo značiti i nestanak turizma na tom području.

Naime, turistički saturirani prostori ne samo da izravno i neizravno ugrožavaju, danas već ozbiljno narušen okoliš u mnogim zemljama, već postaju i gospodarski neuspješni zbog sve veće ekološke senzibiliziranost turista kao i neatraktivnosti takvog ambijenta.⁵⁰

5.2.3. Socio-kulturna načela

Društveni resursi, temeljeni na vrijednostima lokalne, autentične kulturne baštine priobalne destinacije imaju značajnu ulogu u održivom razvoju turizma. Oni uzrokuju interakciju među ljudima (turist-domaćin) koje su osnova za razvoj turizma u destinacijama. Stoga se posebna pozornost stavlja upravo na socio-kulturnu održivost turizma i primjenu načela socio-kulturne održivosti.

Stil života, običaji i tradicija lokalnog stanovništva dolaskom turista doživljavaju bitne promjene. Naime, kultura lokalne zajednice neizbježno i nepovratno se mijenja s razvojem turizma.

Socio-kulturna načela održivosti turističkog razvoja priobalne destinacije impliciraju da treba poštivati društveni identitet i društveni kapital zajednice, koji ujedno čini sastavni dio svakog turističkog proizvoda zajednice. Gledano sa socio-kulturnog aspekta, utjecaji razvoja turizma u priobalnim destinacijama događaju se sporije i manje su vidljivi ali sa dalekosežnim posljedicama. Zadržavanje lokalnih specifičnosti i autohtonih obilježja opća je društvena vrijednost koju je potrebno održati.⁵¹

Socio-kulturna održivost odnosi se na sposobnost zajednice, bilo lokalne ili nacionalne, da prihvati nove inpute, u slučaju turizma to su turisti, na kraći ili duži period vremena te da usprkos tome nastavi funkcionirati bez društvene disharmonije do koje mogu dovesti ti inputi.

⁵⁰ Klarić, Z. (1994.), Određivanje prihvatnog potencijala u Sredozemlju i njegov utjecaj na poimanje održivog razvitka, u: Klarić, Zbornik radova Prema održivom razvitku turizma u Hrvatskoj, prosinac 1994, Zagreb, Institut za turizam, str. 17–32.

⁵¹ Birkić, D.:op.cit.,str.135.

Sociokulturna održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe te trajno održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice.⁵²

⁵² Birkić, D.: op. cit., str. 136

6. OPĆA OBILJEŽJA TURISTIČKE DESTINACIJE MAKARSKA

U sljedećem poglavlju bit će objašnjeni geografski položaj, prirodni i društveni resursi Grada Makarske. Također, dotaknuti ćemo se broja stanovništva, turističke i stambene izgradnje, prihvatnog kapaciteta plaža te kako to utječe na zadovoljstvo turista i lokalnog stanovništva. Naposljetku, napraviti će se kritički osvrt na utjecaj turizma.

6.1. Geografski položaj

Makarska je priobalni grad u Splitsko-dalmatinskoj županiji, smješten podno planine Biokovo. Središte je Makarskog primorja (poznato pod imenom, Makarska Rivijera), mikroregije koja se proteže od Brela na zapadu do Gradca na istoku.

Makarska ima dobru cestovnu prometnu povezanost, a preko splitske zračne luke i zračnu prometnu povezanost.⁵³

Grad Makarska zauzima središnji položaj u Makarskom primorju, ne samo zbog zemljopisnog smještaja, nego ponajprije zbog gospodarskih i društvenih čimbenika koji su taj grad učinili drugom po veličini gospodarskom i demografskom okosnicom srednje Dalmacije (odmah nakon Splita). Grad od unutrašnjosti dijeli planina Biokovo (najveći vrh Sv. Jure, 1762 m), a sa srednjodalmatinskim otocima Bračem i Hvarom povezuje ga Jadransko more. Sam grad se smjestio u prirodnoj luci između dva poluotoka, Osejave i Sv. Petra.

Flišna zona između planine i mora široka je svega nekoliko kilometara, tako da daljnje širenje grada ide prema istoku i zapadu, longitudinalno uz obalu.

⁵³ Makarska Rivijera – Medora ,www.medorahotels.com (06.09.2019.)

Slika 4. Položaj grada Makarske

Izvor: Ministarstvo Republike Hrvatske, www.min-kulture.hr (30.09.2019.)

6.2. Prirodni resursi grada Makarska

Makarsko priobalje osim što je poznato po prelijepim plažama, poznato je i po prirodnim resursima poput planine Biokovo koje se prostire cijelom Makarskom rivijerom. Također, sastoji se od park šuma, botaničkog vrta te kao najveći i najvrjedniji resurs Hrvatske pa tako i turističke destinacije je Jadransko more i priobalje. Grad Makarska obiluje bogatom vegetacijom, za koju je kao i za te pogodne temperature mora zaslužna upravo klima. Makarska ima mediteransku tj. sredozemnu klimu. Zimska prosječna temperatura je 10°C, dok je ljetna oko 25°C.

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci godišnjeg prosjeka (minimalna i maksimalna temperatura, broj sunčanih sati, kišni dani i temperatura mora).

Tablica 4. Godišnji prosjek temperatura

Makarska	Sij	Velj	Ožu	Tra	Svi	Lip	Srp	Kol	Ruj	Lis	Stu	Pro
Maksimalna temp (°C)	11	12	14	17	22	25	28	28	26	21	17	13
Minimalna temp (°C)	5	6	8	11	15	18	21	21	18	14	10	7
Broj sunčanih sati (h/d)	4	5	6	7	9	10	11	10	9	7	4	3
Kišni dani (d)	11	10	9	8	7	4	3	3	6	9	11	13
Temperatura mora (°C)	13	13	14	15	17	22	23	24	22	21	18	15

Izvor: Vlastita obrada autora, prema podacima iz Croatia travel guide-a
,www.croatiatraveller.com (06.09.2019.)

Iz tablice je vidljivo kako maksimalna temperatura iznosi 28° C te je prisutna kroz dva mjeseca (srpanj i kolovoz) te je najviša temperatura mora također u srpnju i kolovozu, koje je najpogodnije zbog turističke sezone. Minimalna temperatura iznosi 5 stupnjeva te je prisutna u mjesecu siječnju dok je najmanji broj sunčanih sati prisutan u prosincu. Najviše kišnih dana ima u prosincu, zatim u studenome i siječnju. U nastavku istaknut će se najznačajniji prirodni resursi grada Makarske:

1. Park prirode Biokovo

Planinski masiv Biokovo nalazi se uz obalu Jadranskog mora i uzdiže se do najvišeg vrha Sveti Jure koji se nalazi na 1.762 metra. Širinom se prostire sve do Dinare, od sjeverozapada do jugoistoka. Površinom od 19.550 hektara, 1981. godine proglašen je parkom prirode. Veliki značaj za proglašenjem parka prirode bile su ljepota krajobraza, biološka raznolikost te geomorfološka obilježja.⁵⁴ Veoma bitni su i geomorfološki rezervati: Nevistina stina i Ovčje polje i posebni rezervati po pitanju šumske vegetacije: rezervati šume bukve i jele, dalmatinskog crnog bora te botanički rezervati: Sv. Ilija i Veliki Troglav, koji obuhvaćaju najviši vrh Sv. Jure. Botanički vrt Kotišina također je dio Parka prirode sa površinom od 16,5

⁵⁴ Dinarsko gorje, www.dinarskogorje.com (06.09.2019.)

hektara iznad samog sela Kotišina koji je utemeljen od strane fra Jure Radića sa svrhom očuvanja izvorne Biokovske vegetacije.⁵⁵

2. Park šuma sv. Petar

Park šuma koja se sastoji od plaža te dugih šetnica.

3. Park šuma Osejava

Poluotok koji je ujedno i najveći gradski park koji obiluje gustom borovom šumom te raznolikim biljnim vrstama. Čini dio Makarske luke te se proteže se od Makarske pa do ulaska u Tučepe.

4. Jadransko more i priobalje

Makarska rivijera ili Makarsko primorje jedno je od najatraktivnijih dijelova jadranskog mora smješteno u Splitsko – dalmatinskoj županiji koje se prostire na dužini od 53 km od uvale Vrulje na sjeveru do mjesta Baćina na jugu.⁵⁶ Sve plaže područja Grada Makarska, pa i čitave Makarske rivijere su šljunčane, ako isključimo stjenovite površine koje se također koriste za kupanje, dok pješčanih plaža nema. Dakle, sitno žalo u potpunosti dominira Podbiokovljem, tako i područjem od nekih 10 kilometara obalnog pojasa koje katastarski pripada Makarskoj - od mjesta Krvavica, pa sve do, i uključivo, dijela plaže ispred hotela Jadran u Tučepima, točno kod potoka na navedenoj lokaciji.⁵⁷

⁵⁵ Ibidem (06.09.2019.)

⁵⁶ Apartmani info, www.apartmaninfo.hr (30.09.2019.)

⁵⁷ Makarska rivijera, www.makarska-info.hr (30.09.2019.)

6.3. Društveni resursi grada Makarska

1. Makarska konkatedrala sv. Marka

Drugostolna je crkva Splitsko-makarske nadbiskupije. Nalazi se u Makarskoj, na vrhu Kačićevog trga. Sagrađena je u baroknom stilu. Gradnja ove konkatedrale, bivše stolne crkve makarskih biskupa, počela je 1700. godine na inicijativu makarskog biskupa Nikole Bijankovića, no nažalost nikada nije u potpunosti dovršena. Godine 1756. posvetio ju je makarski biskup Stjepan Blašković.⁵⁸

2. Franjevački samostan i njegov Malakološki muzej

Podignut je 1890. godine kao rezultat buđenja nacionalne svijesti, kada je hrvatski narod pokrenuo mnoge inicijative o obilježavanju događaja i osoba zaslužnih za kulturu i povijest svoga naroda.⁵⁹

3. Napoleonov spomenik

Na zapadnom ulazu u Makarsku nalazi se Napoleonov ili Marmontov spomenik, koji podsjeća na kratkotrajnu vladavinu Francuza. Zapravo, radi se o spomeniku maršalu Marmontu koji je 1808. godine postavljen južno od Franjevačkog samostana. Dolaskom Austrije u Makarsku nakon poraza Napoleona 1814. godine, natpis je otučen i uklesan novi u čast austrijskog cara, te je 1818. godine spomenik premješten na današnje mjesto.⁶⁰

4. Mletačka česma

Jugoistočno od crkve Sv. Marka sagrađena je 1775. godine javna gradska česma. I danas njena voda služi za osvježenje od ljetne žege. Sagrađio ju je Ioseppo Bisazzio, a značajna je i po tome što joj je na desnoj bočnoj strani uklesan grb, koji se i danas koristi kao službeni znak grada Makarske.⁶¹

⁵⁸ Ibidem (06.09.2019.)

⁵⁹ Ibidem (06.09.2019.)

⁶⁰ Ibidem (06.09.2019.)

⁶¹ Ibidem (06.09.2019.)

5. Ulica Kalalarga

Uokolo Kačićevog trga, posebno u „širokoj ulici“ - Kalalargi, nailazimo na ostatke barokne arhitekture koja je prepoznatljiva u ponekim ulaznim vratima, balkonu, raskošnom kamenom grbu ili prozoru. Tlocrt glavnog trga i raspored okolnih ulica sačuvan je do danas. Kalalarga je bila glavno odredište i srce grada u kojoj su se održavala brojna značajna događanja. Od 1994. godine, svake godine se tamo tradicionalno održavaju Makarske fešte, poznatije kao Noći Kalalarge – događaj koji privlači sve više posjetitelja.⁶²

6. Spomenik kupaču

Spomenik kupaču „Bonaca“ je spomenik postavljen 2006. godine povodom 100. godišnjice turizma u Makarskoj. Djelo je kipara Ivice Šode-Cotića. U kombinaciji mramora i bronce prikazuje turista kako uživa u moru. Spomenik je smješten ispred Gradskog muzeja.⁶³

7. Spomenik turistu

Skulptura predstavlja „galeba“ Juru i stranu turistkinju. Galebarenje, odnosno umijeće zavođenja je u Makarskoj bila jako popularna vještina. Spomenik turistu ili „U korak s vremenom“ djelo je varaždinskog kipara Nikole Šanjeka. Spomenik je načinjen od bronce, visine oko 205 centimetara, podignut u čast svim turistima koji su posjetili Makarsku.

6.4 Prihvatni kapaciteti grada Makarske

Promatrajući problematiku održivog razvoja turizma, u ovom radu su izdvojeni sljedeći parametri za opis i procjenu stanja prihvatnih kapaciteta turističke destinacije Makarska:

1. Stanovništvo odnosno demografska kretanja,
2. Stambena izgradnja,
3. Turistička izgradnja,
4. Stanje i prihvatni kapaciteti plažnog prostora priobalnih destinacija,
5. Sezonalnost turističkog prometa.

⁶² Ibidem (06.09.2019.)

⁶³ Ibidem(06.09.2019.)

6.4.1. Demografska kretanja

Trendovi u razvoju stanovništva sve više postaju značajnim okvirom ili odrednicom gospodarskoga razvoja. Stanovništvo je osnovni čimbenik gospodarskog razvoja, jer ono preko kontingenta radne snage ili ekonomski aktivnog stanovništva pokreće proizvodnju, ali i izravno sudjeluje u potrošnji proizvedenih dobara.⁶⁴

U sljedećoj tablici bit će prikazani podaci o stanovništvu koji su prikupljeni 2001. i 2011. godine, kada je bio posljednji popis stanovništva. Bit će vidljive razlike u porastu ili padu stanovništva, ovisno o broju godina stanovnika.

Tablica 5. Popis stanovništva 2001. i 2011. godine

Destinacija	Ukupan broj stanovnika		0-19		Radno sposobno stanovništvo		65 i više		Prosječna starost	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Makarska	13 716	13 834	3 617	3 127	9 127	9 465	1 565	2 091	36.8	40.3

Izvor: Vlastita obrada autora, prema Državnom zavodu za statistiku, www.dzs.hr (04.07.2019.)

Iz tablice je vidljivo kako je manji broj stanovništva od 0 do 19 godina u 2011. godini u odnosu na 2001. godinu, dok je veći udio radno sposobnog stanovništva i stanovništva od 65 godina na više u 2011. nego u 2001. godini.

Prosječna starost je također veća u 2011. godini (40.3) nego u 2001. (36.8), što znači da stanovništvo grada Makarske ima duži vijek življenja.

⁶⁴ Demografske promjene i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, www.semanticcholar.org (18.09.2019.)

6.4.2. Stambena izgradnja

Pojam stanovanja obuhvaća elemente, koji kao cjelina čine sustav stanovanja: stan, usluge, opskrba, obrazovanje, socijalne i zdravstvene djelatnosti, komunalni uređaji i rekreacijski prostori. Od osnovnih urbanih funkcija u naselju, stanovanje je najveći potrošač i korisnik prostora, osnovni prevladavajući sadržaj naselja i temeljni element prostornog i urbanističkog planiranja. Stanovanje općenito, a izgradnja stanova posebno, predstavlja važnu sastavnicu socijalnog i gospodarskog razvitka, organizacije i uređenja prostora te podizanja životnog standarda stanovništva. Usmjeravanjem stambene izgradnje djeluje se prvenstveno na politiku naseljavanja, uvjete življenja, rada i rekreacije stanovništva. Objektima za povremeno stanovanje u priobalnim destinacijama potrebno je posvetiti posebnu pažnju.

Nekontrolirana i nedovoljno organizirana izgradnja novih objekata, kao i obnova postojećih na neprimjereni način, predstavlja veliku opasnost za prostor uopće, a posebno za područja pogodna za rekreaciju i za razvoj turizma. Objekti sekundarnog stanovanja (bilo da su u posebnim naseljima ili unutar postojećih naselja) često su rađeni bez plana ili nisu poštivani planovi pa su u neskladu s prostorom i neracionalno koriste površine, bez funkcionalne povezanosti i ukomponiranosti u strukturu naselja. Stoga ti objekti često remete izgled okolice, što je u nekim slučajevima ublaženo kultiviranom vegetacijom, a najčešće je to opterećenje i za komunalnu infrastrukturu. Propisivanjem određenih uvjeta gradnje u naseljima, može se u velikoj mjeri zaštititi sliku naselja i sivu zonu gradnje.⁶⁵

U sljedećoj tablici biti će prikazan ukupan broj stambene izgradnje, stanova za odmor i rekreaciju te stanova za iznajmljivanje turistima.

Tablica 6. Pregled stambene izgradnje s obzirom na namjenu stambenih jedinica

Destinacija	Stambena izgradnja		Stanovi za odmor i rekreaciju		Stanovi za iznajmljivanje turistima	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Makarska	5 415	7 603	290	709	-	762

Izvor: Vlastita obrada autora, prema Državnom zavodu za statistiku, www.dzs.hr (13.09.2019.)

⁶⁵ Urbanistički zavod grada Zagreba, www.zpusmz.hr (13.09.2019.)

Kao što je vidljivo iz tablice, pregled stambene izgradnje s obzirom na namjenu stambenih jedinica u Gradu Makarska u promatranom razdoblju vidljiv je porast broja stambenih jedinica u 2011. godini u odnosu na 2001. godinu za 40 %. Evidentan je porast broja stanova koji se povremeno koriste za odmor i rekreaciju iz popisa 2011. godine. Sve to upućuje na trend apartmanizacije i betonizacije grada Makarske.

Pod takozvanim fenomenom sekundarnoga rekreacijskog stanovanja odnosno stanovi za odmor i rekreaciju, krije se fenomen vikendica (stambenih jedinica za odmor i rekreaciju). Po prvi puta 2011. godine evidentiraju se i stanovi koji se iznajmljuju turistima te njihov broj iznosi 762. Kao što smo i rekli u uvodnom dijelu, objekti sekundarnog stanovanja često su rađeni bez plana ili nisu poštivali plan, pa su u neskladu sa prostorom i neracionalno koriste površine, bez funkcionalne povezanosti i ukomponiranosti u strukturu naselja. Stoga ti objekti često remete izgled okolice, što je posebno izraženo u Makarskoj.

6.4.3. Turistička izgradnja

Prostor, a naročito onaj, najvrjedniji je prirodni resurs, ograničen je i neobnovljiv, te dijeli se na više različitih korisnika. Prostorno planiranje u turizmu zahtjeva analizu stvarnog životnog prostora ili stanja kakvom se teži. Pravilno upravljanje prostorom kao resursom za potrebe turizma implicira povećanje njegove vrijednosti.

Donošenjem realnih prostornih planova na razini jedinica lokalne samouprave, općina i gradova, postiže se ravnomjernija izgradnja turističkih prihvatnih kapaciteta, čija izgradnja doprinosi očuvanju ili degradaciji prostora. U nastavku slijedi prikaz strukture turističkih smještajnih kapaciteta za Grad Makarsku.

Tablica 7. Struktura smještajnih kapaciteta grada Makarske u 2017. godini

Popis smještajnih objekata		Udio u %
Hoteli	3.448 krevet	16,59
Kampovi	921 krevet	4,4
Domaćinstva	14.097 krevet	67,81
Ostali obiteljski objekti	1.851 krevet	8,9
Ukupno	20.788 kreveta	100

Izvor: Vlastita obrada autora, prema Makarskom primorju, www.makarsko-primorje.com (07.07.2019.)

U Makarskoj najviše ima domaćinstva s udjelom od 14.097 kreveta, zatim slijede hoteli sa udjelom od 3.448 kreveta, ostali obiteljski objekti sa udjelom od 1.851 kreveta te najmanje ima kampova – 921 kreveta.

U Splitsko – dalmatinskoj županiji, prema broju turističkih kapaciteta, Grad Makarska je na drugom mjestu odmah iza Splita s udjelom od 27%.

U nastavku ovog rada prikazat će se koeficijent turističke funkcionalnosti koji proizlazi iz odnosa broja kreveta turističkih smještajnih kapaciteta i broja stanovnika.

Koeficijent turističke funkcionalnosti u gradu Makarska

Formula → Ukupni smještajni kapacitet / Broj stanovnika

Ukupni smještajni kapacitet 2017.godina → 20.788

Broj stanovnika 2011. godina → 13.834 stanovnika

$$20.788 / 13.834 = 150$$

Koeficijent turističke funkcionalnosti za ovu destinaciju iznosi 150, što označuje 150 kreveta u turističkim smještajnim kapacitetima na 100 stanovnika.

Iz koeficijenta turističke funkcionalnosti proizlazi Defterov operativni turistički indikator, po kojem se određeno područje na temelju vrijednosti koeficijenta turističke funkcionalnosti svrstava u određenu kategoriju turističke aktivnosti.⁶⁶

⁶⁶ Smith, S.L. J. (2010). Practical Tourism Research. CABI (Commonwealth Agricultural Bureaux International), str.132 – 133

Tablica 8. Defterov indikator

Koeficijent turističke funkcionalnosti	TOI – Defterov indikator
Viši od 500	6 - Vrlo značajna turistička aktivnost
100- 500	5 – Značajna turistička aktivnost
40-100	4 - Pretežna turistička aktivnost
10-40	3 – Važna turistička aktivnost
4-10	2 – Turistička aktivnost manje važnosti
Manji od 4	1 – Neznatna turistička aktivnost

Izvor: vlastita obrada autora prema Smith, S.L. J. 2010. *Practical Tourism Research*, 132-133 str. (07.07.2019.)

Iz koeficijenta turističke funkcionalnosti (150) proizlazi da ova destinacija ulazi u kategoriju lokaliteta s velikom turističkom aktivnošću (Defterov TOI indikator – 5). S obzirom na to da je koeficijent turističke funkcionalnosti bliži donjoj granici raspona TOI indikatora, nije za očekivati da bi u dogledno vrijeme ušao u kategoriju vrlo važne turističke aktivnosti. Međutim, s obzirom na prostorna ograničenja i već prisutnu preizgrađenost u gradu Makarska i ovaj pokazatelj je vrlo alarmantan. Treba imati na umu već sada nedostatnu prometnu i komunalnu infrastrukturu, neprimjereno odlaganje otpada, gužve i buku te vizualnu degradaciju prostora.

Iskorištenost kapaciteta u turizmu

1. Formula → Broj ostvarenih noćenja / Broj turističkih kreveta

2. Formula → Rezultat / 365 (dani u godini)

- Broj ostvarenih noćenja → 1.493.252
 - Broj turističkih kreveta → 20.788
1. $1.493.252 / 20.788 = 71,83$
 2. $71,83 / 365 = 19,7 \%$

Koeficijent iskorištenosti smještajnih kapaciteta u turizmu za ovu destinaciju iznosi 19,7%.

6.4.4. Turistički promet

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci turističkog prometa Grada Makarske (dolasci i noćenja u 2016., 2017. i 2018. godini).

Tablica 9. Turistički dolasci i noćenja na području Grada Makarske kroz godine

Makarska	Ukupno	Domaći	Strani
2016.			
Dolasci	218 272	17 573	200 699
Noćenja	1 346 104	73 001	1 273 103
2017.			
Dolasci	234 719	15 158	229 561
Noćenja	1 493 252	64 415	1 428 837
2018.			
Dolasci	251 678	17 572	234 106
Noćenja	1 503 063	72 333	1 430 730

Izvor: Vlastita obrada, prema Državnom zavodu za statistiku, www.dzs.hr (30.09.2019.)

Kao što je vidljivo u tablici, ukupan broj dolazaka iz godine u godinu raste, no što se tiče domaćih turista, broj dolazaka je bio u padu u 2017. godini u odnosu na 2016. godinu te je 2018. godine broj dolazaka također bio u padu.

Što se tiče noćenja turista, ukupan broj noćenja je u porastu iz godine u godinu. No, kao i kod dolazaka, noćenja domaćih turista su u padu u 2017. i 2018. godini, dok su noćenja stranih turista u stalnom porastu.

Prosjek dana boravka gostiju iz godine u godinu sve je manji pa su tako domaći gosti na Makarskoj rivijeri odmarali se 4,72 dana, dok su stranci boravili u prosjeku 6,53 dana, a tri najjača tržišta po udjelu u ostvarenim noćenjima, prema podacima turističkih ureda su Poljska, Češka, te Bosna i Hercegovina.⁶⁷

⁶⁷ Slobodna Dalmacija, www.slobodnadalmacija.hr (30.09.2019.)

Simulacija očekivanog rasta broja stanovnika tijekom turističke sezone može se primijeniti i na gradove i općine – u Gradu Makarska 2018. godine porast turističkih dolazaka u odnosu na stanovništvo u srpnju je iznosilo 113%, dok je u kolovozu iznosilo 116%. U odnosu na najveći grad Splitsko – dalmatinske županije, Split, povećanje turističkih dolazaka u odnosu na stanovništvo je iznosilo 10% u srpnju i 11% u kolovozu, što se može povezati s većim brojem stanovnika Splita u odnosu na grad Makarsku.

6.4.5. Prihvatni kapaciteti plaža Grada Makarske

Morske plaže važan su element javne turističke infrastrukture, posebno u segmentu dominantnog hrvatskog turističkog proizvoda „sunce i more“ kakav dominira u Makarskoj.

Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama Splitsko - dalmatinske županije pripada prvoj generaciji dokumenata relevantnih za uređenje i upravljanje plažama.

Opći cilj Regionalnog programa uređenja i upravljanja morskim plažama u Splitsko - dalmatinskoj županiji je jačanje konkurentnosti turističkih destinacija na području Splitsko - dalmatinske županije. Očekuje se da će Program doprinijeti:

- uspostavi sustavnog, promišljenog i održivog pristupa uređenju i upravljanju morskim plažama u Splitsko-dalmatinskoj županiji;
- razvoju javne turističke infrastrukture proizvoda sunca i mora;
- podizanju kvalitete osnovnog turističkog proizvoda sunca i mora;
- identifikaciji plažnih prostora kao resursnoj osnovi i planiranju održivih modela uređenja i upravljanja morskim plažama na području Splitsko-dalmatinske županije;
- tematiziranju i brendiranju morskih plaža na području Splitsko-dalmatinske županije s ciljem ostvarenja dugoročnog zadovoljstva turista i povećanja ukupne turističke potrošnje;
- usklađivanju interesa javnog, privatnog i civilnog sektora u upravljanju plažama na području Splitsko-dalmatinske županije.

Sve gore navedeno odnosi se dakako i na plaže Grada Makarske. Razvoj plaža usko je vezan uz razvoj turističkih destinacija na čijem području se nalaze, te ih je nemoguće razvijati samostalno, neovisno o navedenoj destinaciji.

Ključni čimbenici uspjeha proizvoda „sunce i more“, uključuju i plaže sa svom potrebnom opremom i ponudom usluga. To podrazumijeva razvoj (tematskih) plaža, kao i kreiranje adekvatne infrastrukture, opreme i usluga unutar područja plaža i okolnih područja te osnivanje komisije koja odlučuje o potrebama i prioritetima poboljšanja plaža. Budući da plaže često spadaju i u osjetljive ekosustave, u zoni od 100 metara od obalne crte gradnja nije dozvoljena osim ako to prostornim planovima nije dopušteno. Važnost nije samo u vizualnoj zaštiti uskog obalnog prostora, već i u zaštiti posebno osjetljivih ekosustava, a posebno u zaštiti od posljedica klimatskih promjena.

Prema podacima iz tablice 2. napravljena je klasifikacija plaža Makarske rivijere. U tablici koja slijedi biti će vidljivi opći podaci plaža preuzeti ih Regionalnog plana upravljanja plažama. U regionalnom programu upravljanja plažama na području grada Makarska detaljno je obrađeno 47 prijavljenih plaža. Detalji o tim plažama a ujedno o ukupnim plažnim kapacitetima grada Makarske slijede u nastavku.

Tablica 10. Opći podaci plaža Makarske rivijere

Broj prijavljenih plaža	47
Prosječna dužina plaže (m)	488
Prosječni procijenjeni sadašnji vršni kapacitet plaže u glavnoj turističkoj sezoni	1.717
Raspon broja kapaciteta	30 – 20.000

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije, www.dalmacija.hr, str. 42 (30.09.2019.)

Broj prijavljenih plaža Makarske rivijere iznosi 47 plaža, od čega je prosječna dužina plaže 488 m. Kao što je navedeno, vršni kapacitet iznosi 1.717 što znači da u glavnoj turističkoj sezoni (srpanj i kolovoz), broj kupaca iznosi 1.717, što dovodi do nedostatnog kapaciteta po kupcu što će biti detaljnije objašnjeno u tablici 16.

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci vezani za klasifikaciju plaža Makarske rivijere: prirodne, uređene plaže i plaže sa međusobno isključujućim kategorijama.

Tablica 11. Klasifikacija plaža Makarske rivijere

Broj prirodnih plaža	13
Prirodne udaljene plaže	8
Prirodne ruralne plaže	5
Broj uređenih plaža	33
Uređene mjesne plaže	24
Uređene urbane plaže	7
Plaže turističkog kompleksa	2
Broj plaža s definiranim međusobno isključujućim kategorijama	1

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije, www.dalmacija.hr, str. 42 (30.09.2019.)

Udio prirodnih plaža iznosi 27%, od kojih 17% „otpada“ na prirodne udaljene plaže, dok 10% „otpada“ na prirodne ruralne plaže. Što se tiče uređenih plaža, njen udio iznosi 70%, od čega je uređenih mjesnih plaža 51%, uređenih urbanih plaža približno 15%, a plaže turističkog kompleksa 4%. Broj plaža s definiranim međusobno isključujućim kategorijama ima 1 tj. 3%.

Broj uređenih plaža ima više u odnosu na ostale dvije kategorije, što je glavna predispozicija dolaska turista u turističku destinaciju. Sama činjenica da Makarska rivijera raspolaže sa 70% uređenih plaža je zadovoljavajuća upravo zbog sve većeg kretanja turista prema Republici Hrvatskoj i novog načina života koji uključuje prije svega komfor tj. opskrbljenost svime što boravak čini ugodnim.

U sljedećoj tablici bit će prikazan geološki sustav tj. plažni sediment plaža Makarske rivijere.

Tablica 12. Geološki sastav - plažni sediment plaža Makarske rivijere

Pijesak	0
Sitni šljunak	40
Šljunak	30
Kamen	6
Stijene	12
Beton	0
Ostalo	0

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije ,www.dalmacija.hr , str. 42 – 43 (30.09.2019.)

Najviše plaža sastavljeno je upravo od sitnog šljunka, što se pokazalo najpoželjnijim sedimentom plaža turista. Nakon sitnog šljunka slijedi veći šljunak, stijene te kamen.

Makarska rivijera ne sadrži plaže sa pješčanim i betonskim sedimentom, što je pozitivno jer mnogi turisti ne preferiraju takve plaže (pješčane plaže za turiste sa djecom).

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci vezani za dostupnost plaža Makarske rivijere.

Tablica 13. Dostupnost - prilaz plaži Makarske rivijere

Asfaltirana cesta	15
Samo morski prilaz	3
Bijela cesta	3
Morski prilaz – samo za iskrcaj putnika	5
Morski prilaz – uređeno pristajalište	1
Pješačka staza	18
Obalni put	24
Nešto drugo	1

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije , www.dalmacija.hr , str. 43 (30.09.2019.)

Asfaltirane ceste zauzimaju 32% prilaza plaži Makarske rivijere što je, s obzirom na sve komforniji način ponašanja turista, premalo. Iako štete okolišu, ipak mogu biti presudne kod sljedećeg dolaska turista na područje Makarske rivijere. Najviše prilaza plažama spada pod obalni put, a najmanje morski prilaz – uređeno pristajalište.

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci vezani za opremljenost plaža Makarske rivijere.

Tablica 14. Opremljenost plaža Makarske rivijere

Broj plaža s Plavom zastavom	4
Broj plaža na kojima je dozvoljen pristup kućnim ljubimcima	9
Broj plaža na kojima se sustavno prati kakvoća mora po Uredbi NN 73/08	19
Broj plaža prilagođen osobama s posebnim potrebama	18

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije , www.dalmacija.hr , str. 43 (30.09.2019.)

Plaža Donja Luka je četiri puta osvojila nagradu Plava zastava. Poslije 2009. godine, nagrada Plava zastava nije postavljena na plažu, jedan od razloga je cijena od nekoliko desetaka tisuća kuna koncesionarima i lokalnim zajednicama za zastavu je previsoka, a drugi razlog je povećanje broja dolazaka turista te smanjenje kapaciteta plaže za pojedinog turista.

Za svaku lokaciju u sezoni provodi se deset mjerenja (u 2017. godini mjerenje se provodilo od 22. svibnja do 5. listopada), a osim pojedinačnih ocjena kakvoće mora, računaju se po dvije godišnje i dvije konačne ocjene, prema nacionalnim kriterijima i kriterijima Europske komisije. Na pojedinim područjima Splitske i Makarske rivijere te grada Splita kakvoća mora nije ocijenjena zadovoljavajućom ocjenom tj. ocjenom „izvrsno“.

Uzimajući u obzir činjenicu da je „sunce i more“ i dalje najvažniji razlog dolaska turista tijekom sezone, a kupanje u moru njihova najzastupljenija aktivnost tijekom boravka, kakvoća mora predstavlja i jedan od važnih faktora atraktivnosti cjelokupnog turističkog proizvoda Makarske rivijere.⁶⁸

S obzirom na broj plaža Makarske rivijere, zadovoljavajući je broj plaža prilagođen osobama s posebnim potrebama (38 %) te broj plažama koji je dozvoljen kućnim ljubimcima (19 %)

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci vezani za karakterizaciju plaže Makarske rivijere.

⁶⁸ Indikatori prihvatnog kapaciteta u Splitsko – dalmatinskoj županiji , www.mzoe.gov.hr (12.07.2019.)

Tablica 15. Karakterizacija plaža Makarske rivijere

Zabava	10
Animacija	3
Sport i rekreacija	19
Gastro ponuda	17
Odmor i relaksacija	41
Prirodni resursi	24
Bijeg od svakodnevnice	20
Nudizam	7
Nešto drugo	2
Ponuda za kućne ljubimce	2
Događanja	8
Zdravstvene pogodnosti	0
Škola plivanja	1

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije ,www.dalmacija.hr , str. 43 (30.09.2019.)

Kao što je novije vrijeme sa jedne strane donijelo sve veći komfor i potražnju turista za više sadržaja, tako je s druge strane donijelo potražnju za odmorom i relaksacijom zbog sve ubrzanijeg ritma života. Tako je čak 87% plaža okarakterizirano odmorom i relaksacijom, 51% plaža okarakterizirano prirodnim resursima te 43% plaža okarakterizirano bijegom od svakodnevnice.

Ostali sadržaji koji privlače turiste i koji su postojani na plažama Makarske rivijere su sport i rekreacija (40%), gastro ponuda (36%), zabava (21%), razna događanja (17%), nudizam (14%), animacija (6%), nešto drugo i ponuda za kućne ljubimce (4%), te škola plivanja (2%).

U sljedećoj tablici biti će prikazan plažni prostor Makarske rivijere.

Tablica 16. Plažni prostor Makarske rivijere

Makarska rivijera		Broj osoba	Faktor istodobnosti	Broj kupaća	Duljina obale	Plaže m ²	m ² po kupaću
	Stanovništvo	26 095	0.3	7 829	62.6	168 930	3.0
	Turisti	69 233	0.7	48 463			

Izvor: vlastita obrada autora prema Turističkoj zajednici Splitsko – dalmatinske županije, www.dalmatia.hr (15.07.2019.)

Na području Makarske prihvatni kapaciteti plaža dodatno su opterećeni dolaskom jednodnevnih kupaća koji dolaze na kupanje iz susjedne Bosne i Hercegovine. Tako problem plažnog prostora za sobom povlači i problem parkirališnog mjesta koji je nedostatan. Mjeri se dolazak turista no, oni ne ostvaruju turistički promet što se tiče noćenja u smještajnim objektima.

Također, priobalni grad na sjeveru Jadrana zabranjuje dolazak buseva tijekom vikenda koji dovoze turiste na jednodnevne izlete. Problem dolazaka buseva ne leži toliko u parkirališnom kapacitetu, već u plažnom kapacitetu.

Situacija koja se veže na jednodnevne izlete i nedostatan kapacitet plaža je „rezerviranje“ mjesta na plaži koji je i ovako nedovoljan. No, gradske vlasti su odlučili tome stati na kraj 2017. godine kada su Djelatnici Odsjeka komunalnog i prometnog redarstva Grada Makarske i Makarskog komunalca d.o.o. „počistili“ gradske plaže te tako zorno pokazali svima onima koji ignoriraju upozorenja na pločama postavljenim po plažama (na kojima stoji da je takvo rezerviranje zabranjeno) što će im se dogoditi sa stvarima koje ostave na plaži.

Prema podacima iz Regionalnog programa uređenja i upravljanja morskim plažama na području Splitsko - dalmatinske županije vidljivo je kako je nedostatan kapacitet na plažama Makarske rivijere.

Slika 5. Preopterećenost plaža u Makarskoj

Izvor: Tuzlanski.ba, www.tuzlanski.ba (12.07.2019.)

U sljedećoj tablici biti će prikazani podaci vezani za plaže grada Makarske tj. njene snage, slabosti, prilike i prijetnje.

Tablica 17. SWOT analiza plaža grada Makarske

Snage	Slabosti
<p>Prirodna mogućnost povećanja kapaciteta plaža</p> <p>Dugačke, neprekinute šljunčane plaže</p> <p>Zaleđe Parka prirode planine Biokovo</p> <p>Postojanje, tj. donošenje različite planske turističke dokumentacije</p> <p>Tradicionalan mediteranski način života</p> <p>Relativno velik broj plaža prilagođen osobama smanjene pokretljivosti</p> <p>Isključivo šljunčane i kamene plaže, odnosno nepostojanje betonskih plaža</p>	<p>Manjak administrativnih kapaciteta za upravljanje i razvoj projekata uređenja i upravljanja morskim plažama</p> <p>Pretjerani građevinski pritisak na obalni pojas</p> <p>Neadekvatno gospodarenje otpadom i upravljanje otpadnim vodama</p> <p>Bučni ugostiteljski objekti tijekom noćnih sati</p> <p>Izrazita dominacija proizvoda „sunce i more“</p>
Prilike	Prijetnje
<p>Mogućnost financiranja uređenja plaža iz EU fondova</p> <p>Povećanje kapaciteta, tj. proširenje plaža</p> <p>Produljenje turističke sezone</p> <p>Razvoj pred – i post – sezonskog turizma u cilju produljenja sezona</p> <p>Velike mogućnosti razvijanja i iskorištavanja ostalih turističkih proizvoda pored „ sunca i mora“</p>	<p>Neracionalno širenje građevinskih područja</p> <p>Pretjerana izgrađenost prostora ugrožava resursnu osnovu područja</p> <p>Globalne klimatske promjene (podizanje razine mora, poplave itd.)</p> <p>Masovni turizam</p> <p>Snažan utjecaj vjetrova (garbin, bura, jugo)</p> <p>Rizik različitih eko – katastrofa (npr. onečišćavanje mora u blizini luka i lučica)</p>

Izvor: vlastita obrada autora prema podacima iz Regionalnog programa i uređenja plaža na području Splitsko – dalmatinske županije, www.pgz.hr str. 62 (23.09.2019.)

Plaže grada Makarske imaju podjednak broj snaga, slabosti, prilika i prijetnji. Kako su plaže Makarske rivijere, posebno grada Makarske rivijere poznate po njihovoj ljepoti, većina stanovništva se pokušava osloniti na to te im je bitnija zarada u dva mjeseca trajanja sezone od očuvanja okoliša, što dovodi do različitih globalnih klimatskih promjena. Primjerice, izgradnja prihvatnih kapaciteta i ugostiteljskih objekata u neposrednoj blizini plaža za sobom povlači pretjeranu ekspanziju dolazaka i noćenja turista.

6.5. Kritički osvrt na utjecaj turizma u destinaciji Makarska

Negativni učinci su ponekad izraženiji od ostalih. U njima veliki utjecaj ima domicilno stanovništvo koje nezadovoljstvo ističe zbog povećanih cijena proizvoda i usluga tijekom trajanja turističke sezone. Isto tako je i kod smještaja. Većina stranih gostiju plaća primjerice veću cijenu noćenja u smještajnom objektu nego gosti iz zemlje domicila. Ove činjenice mogu uvelike naštetiti kako domicilnom stanovništvu tako i gostiju koji borave u njemu.

Kao učinke turizma koji su negativnog karaktera možemo navesti:

- Neravnomjernost u ostvarivanju učinaka tijekom godine (sezonalnost),
- Rast vrijednosti nacionalne valute za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska aprecijacija),
- Rast cijena proizvoda i usluga na turističkim receptivnim područjima za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska inflacija),
- Rast cijena nekretnina na turistički receptivnim prostorima.⁶⁹

Kako sve ima svoju pozitivnu i negativnu stranu, tako je i turizam. U ovom negativnom slučaju turizam je imao veliku utjecaj na to što se veliki broj domicilnog stanovništva makarskog područja okrenulo uslužnim djelatnostima, a zanemarilo poljoprivredu i ribarstvo. Naravno, to se počelo događati splotom nesretnih okolnosti potresa koje je zadesilo ovo područje. No s godinama je počeo biti sve ozbiljniji problem. Drastično je pao broj zaposlenih ljudi u industriji proizvodnje što uvelike otežava razvoj i napredak.

Na sami okoliš ostavlja negativan utjecaj i sve bolja prometna povezanost te njena infrastruktura koja guta prostor kao i nekretnine kojima je cijena skočila u zadnjih nekoliko godina. Grad Makarska ima veliki problem zbog uskog grla prilikom ulaska i izlaska iz grada pri čemu se stvaraju velike kolone i količine štetnih plinove koje narušavaju okoliš, ali i zdravlje stanovništva.

⁶⁹ Birkić, D.: op.cit., str.29

Iako iskazuje toleranciju prema turističkoj aktivnosti, lokalno stanovništvo je podijeljeno – nešto više od polovice bi zadržalo broj turista na sadašnjoj razini, oko četvrtine bi podržalo smanjenje broja turista, dok bi druga četvrtina podržala rast broja turista u prosjeku za oko 20%. Turisti iskazuju nisko zadovoljstvo gostoljubivošću lokalnog stanovništva dok je razina iskazanih smetnji tijekom sezone relativno niska. Podaci ukazuju na to da broj turista ne bi trebalo znatnije povećavati.

Što se tiče studije prihvatnih kapaciteta turizma na području Splitsko - dalmatinske županije, procjenjuje se da ukupan broj noćenja u komercijalnom smještaju, u postojećem stanju, ne bi trebao premašiti 2.000.000 u jednom mjesecu. Povećanje je moguće uz prethodno rješavanje ključnih infrastrukturnih i prometnih problema. Uz pretpostavku rješavanja navedenih ograničenja kroz izgradnju nekoliko većih parkirališta i garaža na ključnim lokacijama te unapređenje vodoopskrbe i povećanje plažnog prostora, na Makarskoj rivijeri može se povećati broj turista do 20% u odnosu na sadašnje stanje.⁷⁰

6.5.1. Ključna ograničenja turističkog razvoja

Na sljedećoj slici biti će prikazana ključna ograničenja turističkog razvoja (prostorno – ekološki indikatori, komunalna i prometna infrastruktura, socio - kulturni i političko – ekonomski indikatori).

⁷⁰ Turistička zajednica Splitsko – dalmatinske županije, www.dalmatia.hr, str. 47 (18.09.2019.)

Slika 6. Ključna ograničenja razvoja

Grupa indikatora	Indikator / Klaster	Grad Split	Splitska rivijera	Makarska rivijera	Otok Brač	Otok Hvar	Otok Vis	Dalmatinska zagora
Prostorno-ekološki indikator	Duljina obale	☹️	☹️	☹️	😊	😊	😊	
	Plažni kapaciteti	☹️	☹️	☹️	😊	😊	😊	
	Kakvoća mora	😊	☹️	😊	😊	😊	😊	
	Zaštićena prirodna baština	😊	😊	😊	😊	😊	😊	😊
	Izgrađenost	☹️	☹️	☹️	😊	😊	😊	😊
Komunalna infrastruktura	Opskrba električnom energijom	☹️	☹️	☹️	😊	😊	☹️	😊
	Vodoopskrba	☹️	☹️	☹️	😊	😊	☹️	😊
	Odvodnja	☹️	☹️	☹️	😊	😊	☹️	☹️
	Odlaganje krutog otpada	☹️	☹️	☹️	😊	😊	😊	☹️
Prometna infrastruktura	Cestovni promet (gužve)	☹️	☹️	☹️	😊	😊	😊	😊
	Promet u mirovanju (parkirališna mjesta)	☹️	☹️	☹️	😊	😊	😊	😊
	Nautički turizam	☹️	😊	😊	😊	😊	😊	
Socio-kulturni indikator	Dobno-spolna struktura	😊	☹️	☹️	☹️	☹️	☹️	😊
	Odnos između domicilnog stanovništva i turista	😊	☹️	☹️	😊	😊	😊	😊
	Zadovoljstvo turista ponudom	😊	☹️	☹️	😊	😊	😊	🤔
Političko-ekonomski indikator	Stavovi lokalnog stanovništva o turizmu	☹️	😊	😊	😊	😊	😊	😊
	Politička podrška daljnjem razvoju turizma	☹️	☹️	😊	😊	😊	😊	😊

Legenda:

- 😊 Zadovoljavajuće stanje
- ☹️ Granično zadovoljavajuće stanje
- ☹️ Nezadovoljavajuće stanje

Izvor: Turistička zajednica Splitsko – dalmatinske županije www.dalmatia.hr (20.07.2019.)

Vidljivo je kako se Makarskoj rivijeri, što se tiče zaštićene prirodne baštine, dodjeljuje „zadovoljavajuće stanje“, no što se tiče ostalih dijelova prostorno – ekoloških indikatora, stvar je malo drugačija. Naime, po pitanju duljina obale, kakvoća mora i plažnih kapaciteta – stanje je granično zadovoljavajuće, a izgrađenost dovodi do nezadovoljavajućeg stanja.

Kada se radi o komunalnoj infrastrukturi – opskrba električnom energijom, vodoopskrba i odvodnja dovode do granično zadovoljavajućeg stanja, a na lošijoj poziciji je odlaganje krutog otpada.

Prometna se infrastruktura sastoji od cestovnog prometa, prometa u mirovanju (parkirališna mjesta) i nautičkog prometa. Dvije od tri nabrojane lokacije sadrži ocjenu nezadovoljavajuće stanje (cestovni promet, tj. gužve u prometu i nedovoljan broj parkirališnih mjesta).

Nautički turizam sadrži ocjenu zadovoljavajuće stanje.

Što se tiče socio – kulturnih indikatora oni sadrže granično zadovoljavajuće stanje (dobno – spolna struktura, odnos između domicilnog stanovništva i turista te zadovoljstvo turista ponudom).

Političko – ekonomski indikatori sastoje se od stavova lokalnog stanovništva u turizmu što je zadovoljavajuće te od političke podrške daljnjem razvoju turizma što je granično zadovoljavajuće.

Komunalna i prometna infrastruktura u sadašnjem stanju ne podržavaju povećanje broja turista u vrhu sezone. Makarska rivijera pod izrazitim je pritiskom prometa u mirovanju, gdje je na mnogo dijelova Rivijere već sada premašen prihvatni kapacitet.

Komunalna i prometna infrastruktura u sadašnjem stanju može podržati rast broja turista izvan sezone, najviše do granice postojećeg stanja u sezoni.

S povećanjem broja turista slaže se i većina (82%) lokalnog stanovništva, koje bi povećalo promet i do 50%, dok bi 17% stanovnika zadržao broj turista na postojećoj razini. Moguće je povećanje broja turista u 6. i 9. mjesecu i za 50%, što bi u dolascima bilo oko 70% onih ostvarenih u sezoni. U ostalim izvansezonskim mjesecima povećanje broja turista može biti i veće.⁷¹

Nadalje, nepovoljno je stanje komunalne infrastrukture jer osim neriješenog gospodarenja otpadom, uslijed nepostojanja primjerenog odlagališta, postoji i problem vodoopskrbe uzrokovan pretjeranom stambenom izgradnjom i malim kapacitetima vodosprema, zbog čega stanje vodoopskrbe zna biti na granici potpune iskorištenosti.⁷²

⁷¹ Ibidem (18.09.2019.)

⁷² Ibidem, str.46 (18.09.2019.)

7. ZAKLJUČAK

Jadransko more pa tako i Makarsko priobalje odlikuje odličan geografski položaj, ljepota i očuvanost krajolika te povoljni klimatski uvjeti. Navedeni čimbenici uvelike pomažu u razvoju turizma na ovom području koje je svake godine sve jače i zapaženije na turističkom tržištu. Veliki napredak je postignut i u pogledu održivog razvoja, iako je još u praksi u nekim dijelovima slabo zastupljen, što bi se moglo popraviti edukacijom i informiranjem stanovništva i ostalih sudionika.

Turizam je na području Makarskog priobalja uvijek bio od velike važnosti, a u zadnje vrijeme je postao vodeća gospodarska djelatnost ovog kraja. Svaka obitelj radi u nekom pogledu turističke djelatnosti i uz to se dodatno bavi iznajmljivanjem privatnog smještaja, ležaljki, izradom i prodajom suvenira i tome slično. Sve navedeno uvelike doprinosi gospodarstvu zbog zapošljavanja lokalnog stanovništva, porastu dohodaka i investicija, a u krajnjoj liniji i poboljšanju životnog standarda stanovništva na tom području.

Ipak, turizam za sobom povlači negativne utjecaje na okolinu. Zbog želje za brzom zaradom grade se smještajni kapaciteti u pravilu više nego što je potrebno, posebno na samoj obali te se s tim s jedne strane obogaćuje turistička ponuda koja postaje atraktivna, no s druge strane to dovodi do prevelike izgrađenosti i pretjerane ekspanzije same destinacije što se očituje u estetskoj degradaciji prirodne i društvene atrakcijske osnove, prometnoj zagušenosti, nedostatnom kapacitetu plaža te nezadovoljstvu turista i lokalnog stanovništva novonastalim posljedicama.

POPIS LITERATURE

KNJIGE, DISERTACIJE, STUDIJE :

1. Anić i dr. (2004.), Hrvatski enciklopedijski rječnik, Vol. 6, Novi Liber, Zagreb.
2. Baud-Bovy, M., Lawson, F.,(2000.), Tourism and Recreation Handbook of Planning and Design
3. Bilen, M. (2011.), Turizam i okoliš, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Mikrorad, Zagreb.
4. Bilen, Miljenko (2016.) :Turizam i okoliš, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac
5. Birkić, D.(2016.) :Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
6. Blažević B.(2005.), Održivi razvoj turizma; Fakultet za turistički i hotelski menadžment ,Opatija
7. Blažević, B., Peršić, M. (2009.), Turistička regionalizacija u globalnim procesima, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija.
8. Cooper, C. i dr. (2000.), Tourism – Principles and Parctice, Longman.
9. Kružić, Nevia (2004): Turizam i okoliš , Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija
10. Kušen, E. (2002.), Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb.
11. Marinović-Uzelac, A. (2001.), Prostorno planiranje, Dom i svijet, Zagreb.
12. Marković, M., Micallef, A., Povh, D., Williams, AT., (...) Održivo upravljanje plažama – smjernice i prioritetne akcije, CPR.
13. Petrić, L. (2011.), Upravljanje turističkom destinacijom, Ekonomski fakultet, Split
14. Popesku, J. (2011.), Menadžment turističke destinacije, Universitet Singidunum, Beograd
15. Smith, S.L. J. (2010). Practical Tourism Research. CABI (Commonwealth Agricultural Bureaux International)
16. Smolčić Jurdana, D. (2003.), Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja turizma, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet, Zagreb.
17. Vukonić, B., Keča, K. (2001.), Turizam i razvoj, Mikrorad, Zagreb

ZNANSTVENI ČLANCI

1. Blažević, B., Maškarin Ribarić, H., Smolčić Jurdana D., (2013.), Analitička podloga upravljanju održivim turizmom, *Ekonomski pregled*, 64 (2) str. 143–158.
2. Ghosh, S. (2012.),
3. Klarić, Z. (1994.), Određivanje prihvatnog potencijala u Sredozemlju i njegov utjecaj na poimanje održivog razvitka, u: Klarić, Zbornik radova Prema održivom razvitku turizma u Hrvatskoj, prosinac 1994, Zagreb, Institut za turizam, str. 17–32.
4. Navaro Jurando, E., Tejada, M., Almeida García F., Cabello González J., Cortés Macías R., Delgado Peña, J., Fernández Gutiérrez, F., Gutiérrez Fernández, G., Luque Gallego, M., Málvarez García G., Marcenaro Gutiérrez O., Navas Concha F., Ruiz de la Rúa F., Ruiz Sinoga J., Solís Becerra F. (2012.), Carrying capacity assessment for tourist destination, Methodology for the creation of syntetic indicators applied in a coastal area, *Tourism managment* 33, str.1337–1346.
5. Simpson, K. (2001.), Strategic planning and community involvement as contributors to sustainable tourism development, *Current Issues in Tourism*, 4(1), str. 3–41.
6. Črnjar, M.(1999): Menadžment ekološki održive proizvodnje, *Ekonomski pregled*, Sveučilište u Rijeci, str.447
7. Choi, H. C., Sirakaya, E., (2006.) Sustainability indicators for managing community tourism, *Tourism Management*
8. Choi, H., Sirakaya, E. (2005.), Measuring Residents' Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale, *Journal of Tourism Research*, Vol. 43

INTERNETSKE STRANICE

1. Apartmani info, www.apartmaninfo.hr (30.09.2019.)
2. Demografske promjene i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, www.semanticcholar.org (18.09.2019.)
3. Dinarsko gorje, www.dinarskogorje.com (06.09.2019.)
4. Društveno odgovorno poslovanje u Hrvatskoj, www.dop.hr (13.09.2019.)
5. Državni zavod za statistiku (04.07.2019.)

6. Indikatori prihvatnog kapaciteta u Splitsko – dalmatinskoj županiji, www.mzoe.gov.hr (12.07.2019.)
7. Makarska danas, www.makarska-danas.hr (23.09.2019.)
8. Makarska rivijera, www.makarska-info.hr (06.09.2019.)
9. Makarsko primorje, www.makarsko-primorje.com (07.07.2019.)
10. Medora, www.medorahotels.com (06.09.2019.)
11. Megamedia, www.mega-media.hr (23.09.2019.)
12. Ministarstvo Republike Hrvatske, www.min-kulture.hr (30.09.2019.)
13. Ministarstvo turizma, www.mint.gov.hr (23.09.2019.)
14. Regionalni program i uređenje plaža na području Splitsko – dalmatinske županije, www.dalmacija.hr (30.09.2019.)
15. Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko – goranske županije (31.08.2019.)
16. Slobodna Dalmacija, www.slobodnadalmacija.hr (18.09.2019.)
17. TOMAS 2017., www.iztztg.hr (13.09.2019.)
18. Turistička zajednica Splitsko – dalmatinske županije, www.dalmatia.hr (18.09.2019.)
19. Tuzlanski.ba, www.tuzlanski.ba (12.07.2019.)
20. UNWTO (1981), www.e-unwto.org (12.09.2019.)
21. Urbanistički zavod grada Zagreba, www.zpusmz.hr (13.09.2019.)
22. Zavod za prostorno uređenje Primorsko – goranske županije, www.zavod.pgz.hr (30.09.2019.)

POPIS ILUSTRACIJA

SLIKE :

Slika 1. Makarska rivijera	12
Slika 2. Izgrađenost Makarske rivijere	12
Slika 3. Kroz Makarsku brže pješke nego autom	13
Slika 4. Položaj grada Makarske.....	32
Slika 5. Preopterećenost plaža u Makarskoj	51

TABLICE:

Tablica 1. Plažni standard kopnenih površina po kupaću.....	22
Tablica 2. Tolerirani kapacitet plaža.....	23
Tablica 3. Teme plaža.....	25
Tablica 4. Godišnji prosjek temperatura.....	33
Tablica 5. Popis stanovništva 2001. i 2011. godine.....	37
Tablica 6. Pregled stambene izgradnje s obzirom na namjenu stambenih jedinica.....	38
Tablica 7. Struktura smještajnih kapaciteta grada Makarske u 2017. godini	40
Tablica 8. Defterov indikator.....	41
Tablica 9. Turistički dolasci i noćenja na području Grada Makarske kroz godine.....	42
Tablica 10. Opći podaci plaža Makarske rivijere	44
Tablica 11. Klasifikacija plaža Makarske rivijere	45
Tablica 12. Geološki sastav - plažni sediment plaža Makarske rivijere	46
Tablica 13. Dostupnost - prilaz plaži Makarske rivijere.....	47
Tablica 14. Opremljenost plaža Makarske rivijere	47
Tablica 15. Karakterizacija plaža Makarske rivijere	49
Tablica 16. Plažni prostor Makarske rivijere	50
Tablica 17. SWOT analiza plaža grada Makarske.....	52